

Kódelmélet és kriptográfia

Wetl Ferenc

2011-02-08 v0.02

Tartalomjegyzék

1. Zajmentes csatorna, forráskód	2
1.1. Entrópia = információ = bizonytalanság . . .	2
1.2. Feltételes entrópia	3
1.3. Egyértelmű dekódolhatóság	3
1.4. Zajmentes kódolási tétel	3
2. Zajos csatorna, hibajavítás	4
2.1. Példák	4
2.2. Csatornamodellek	5
2.3. Blokk-kódok	5
2.4. Dekódolás, hibajavítás	5
2.5. Csatornakódolási tétel	6
2.6. Korlátok kód méretére	6
3. Lineáris kód	7
3.1. Alapfogalmak	7
3.2. Generátormátrix	7
3.3. Kódok ekvivalenciája	8
3.4. Ellenőrző mátrix	8
3.5. Dekódolás, szindróma	10
4. Hamming kód	11
4.1. A Hamming kód tulajdonságai	11
4.2. A szimplex kód tulajdonságai	12
4.3. Bővített bináris Hamming-kód	13
4.4. Elsőrendű bináris Reed–Muller-kód	13
4.5. Hadamard dekódolás	13
5. Ciklikus kód	14
5.1. Alapfogalmak	14
5.2. Generátormátrixok	16
5.3. Fordított kód	16
5.4. Ciklikus kód duálisa	17
6. Súlyfüggvény	17
7. BCH-kód	18
8. Általánosított Reed–Solomon-kód	18
9. Kódok konstrukciója kódokból	19
9.1. Kaszkád kód	19
9.2. Kódok szorzata	20
10. Golay-kódok	20

A. Függelék: Véges testek

21

Jelölések

$\text{GF}(q), \mathbb{F}_q$	q elemű véges test
$\mathbb{F}_q[x]$	\mathbb{F}_q feletti polinomok gyűrűje
$\mathbb{F}_q[x]_n$	n -nél kisebb fokú \mathbb{F}_q feletti polinomok
d_H	Hamming-távolság
w_H	Hamming-súly (a 0-szótól való távolság)
$S_{r,q}$	r paraméterű \mathbb{F}_q feletti szimplex kód
$H_{r,q}$	r paraméterű \mathbb{F}_q feletti Hamming-kód
$EH_{r,q}$	kiegészített Hamming-kód
$RS_{??}$	Reed–Solomon-kód
$RM_{??}$	Reed–Müller-kód

1. Zajmentes csatorna, forráskód

1.1. Entrópia = információ mennyisége = bizonytalanság mértéke

Legyen az X valószínűségi változó eloszlása $\{p_1, p_2, \dots, p_n\}$, ahol $p_i = p(x_i) := \mathbb{P}(X = x_i)$. Az x_i információtartalmát vagy bizonytalanságát megadó függvény nő, ha p_i csökken, és ez a bizonytalanság csak p_i -től függ, jelölje ezt $I(p_i)$. Pl. $I(1) = 0$, hisz az 1 valószínűségű kimenetel bizonytalansága 0, $I(0) = \infty$, és legyen $I(\frac{1}{2}) = 1$, azaz az 1/2 valószínűségű esemény bizonytalanságát válasszuk egységnek (1 bit vagy 1 Shannon). Legyen

$$I(p) = \log \frac{1}{p} = -\log p.$$

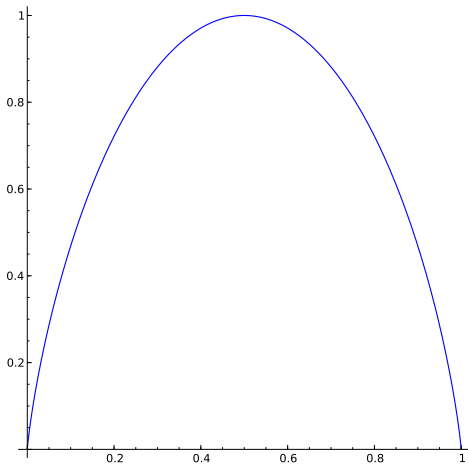
Egy valószínűségi változó entrópiáján bizonytalanságának várható értékét értjük. Ezt $H(X)$ vagy $H(p_1, p_2, \dots, p_n)$ jelöli, azaz

$$\begin{aligned} H(X) &= H(p_1, p_2, \dots, p_n) = \mathbb{E}(I(X)) = \mathbb{E}(-\log(p(X))) \\ &= \sum_{i=1}^n p_i \log \frac{1}{p_i} = -\sum_{i=1}^n p_i \log p_i. \end{aligned} \quad (1)$$

A bizonytalanság nagyságát méri az az információ, mely az eloszlathoz szükséges. A bizonytalanság, és így az információ leggyakrabban használt mértékegysége a bit (= Shannon).

A fenti képlet úgy értendő, hogy $0 \log 0 = 0$ (miért?).

A $H(p, 1-p)$ függvényre használatos a $h(p)$ jelölés is.

1. ábra. A $h(p) = H(p, 1-p) = -p \log p - (1-p) \log(1-p)$ függvény grafikonja.

1.1. feladat. Konkrét példákön gondoljuk végig, hogy az alábbi tulajdonságok joggal elvárhatók egy bizonytalanságot kifejező függvénytől.

1. Az X valószínűségi változó „bizonytalansága” nem függ mástól, mint az X valószínűségeloszlásától, és nem függ a p_i értékek sorrendjétől sem, azaz H **szimmetrikus**;

2. $H(p_1, p_2, \dots, p_n) \geq 0$, és pontosan akkor 0, ha valamely i -re $p_i = 1$;

3. H folytonos;

4. $H(p_1, p_2, \dots, p_n, 0) = H(p_1, p_2, \dots, p_n)$;

5. $H(p_1, p_2, \dots, p_n) \leq H(\frac{1}{n}, \frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n})$;

6. $H(\frac{1}{n}, \frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n}) \leq H(\frac{1}{n+1}, \frac{1}{n+1}, \dots, \frac{1}{n+1})$;

7. $H(\frac{1}{mn}, \frac{1}{mn}, \dots, \frac{1}{mn}) = H(\frac{1}{m}, \dots, \frac{1}{m}) + H(\frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n})$;

8. Ha $p = p_1 + \dots + p_n$, $q = q_1 + \dots + q_m$ és $p + q = 1$, akkor $H(p_1, \dots, p_n, q_1, \dots, q_m) = H(p, q) + p H(p_1/p, \dots, p_n/p) + q H(q_1/q, \dots, q_m/q)$ (**additivitás**).

Belátható a következő tétel:

1.2. tétel. Ha $p_i \geq 0$ ($i = 1, \dots, n$), és $\sum_{i=1}^n p_i = 1$, akkor a fenti 8 feltételt kielégítő függvény alakja

$$H(p_1, p_2, \dots, p_n) = -c \sum_{i=1}^n p_i \log p_i,$$

ahol c egy tetszőleges pozitív konstans.

1.3. házi feladat. Az entrópia tulajdonságai. Mutassuk meg, hogy

1. ha az X valószínűségi változó értékészlete n elemű, akkor $0 \leq H(X) \leq \log n$, és a bal oldalon egyenlőség akkor és csak akkor áll fenn, ha az X változó 1 valószínűséggel konstans, míg a jobb oldalon akkor és csak akkor áll egyenlőség, ha X egyenletes eloszlású.

2. $H(X, Y) \leq H(X) + H(Y)$, és egyenlőség akkor és csak akkor áll fenn, ha X és Y függetlenek.

1.4. példa. Adva van n érme, melyek közül lehet, hogy az egyik hamis, és akkor a súlya különbözik a többiétől (könnyebb vagy nehezebb). Van egy kétkarú mérlegünk, mellyel k mérést végzünk, hogy megtaláljuk a hamis érmét, és hogy megmondjuk azt is, hogy könnyebb vagy nehezebb a többinél, vagy hogy bizonyítsuk, nincs az érmék közt hamis. A mérésekkel szereshető információ felhasználásával adjunk n -re felső becslést. (ld. még a 4.6. példát)

Megoldás. $2n+1$ lehetőség van: az n érme valamelyike nehezebb a többinél, az n érme valamelyike könnyebb a többinél, vagy mind egyforma nehéz. A feladat alapján minden esetet egyformán valószínűnek kell tekintenünk, mivel semmi információnk az eloszlásra, azaz az entrópia $\log(2n+1)$. Az egy méréssel megszerezhető információ legfőljebb $\log 3$, hisz minden mérésnek 3 eredménye lehet, a mérleg balra billen, jobbra billen, egyensúlyban marad. Így k , a mérések száma minimum $\log(2n+1)/\log 3$. Innen $n \leq (3^k - 1)/2$.

Elemi okoskodással is megkapható ez az eredmény: minden mérésnek 3 eredménye lehet, így k méréssel 3^k különböző „állapot” különböztethető meg, így $2n+1 \leq 3^k$, ami ugyancsak a fenti eredményt adja. \square

1.2. Feltételes entrópia

Egy kommunikációs csatorna mindkét végén megjelenik egy változó: a bemenetet jelölje X , a kimenetet Y . Kettőjük viszonyát fejezik ki a következő fogalmak. Az X , ill. Y értelmezési tartományát jelölje \mathcal{X} , illetve \mathcal{Y} .

Az $(Y|X = x)$ feltételes valószínűségi változó eloszlása

$$\mathbb{P}(Y = y|X = x) = p(y|x) = \frac{p(x, y)}{p(x)}, \quad y \in \mathcal{Y}$$

Az $(Y|X = x)$ entrópiája

$$H(Y|X = x) = - \sum_{y \in \mathcal{Y}} p(y|x) \log p(y|x).$$

A $H(Y|X)$ feltételes entrópia definíciója:

$$\begin{aligned} H(Y|X) &= \sum_{x \in \mathcal{X}} p(x) H(Y|X = x) \\ &= - \sum_{x \in \mathcal{X}} p(x) \sum_{y \in \mathcal{Y}} p(y|x) \log p(y|x) \\ &= - \sum_{x \in \mathcal{X}} \sum_{y \in \mathcal{Y}} p(x, y) \log p(y|x) \end{aligned}$$

1.5. házi feladat. Mutassuk meg, hogy

1. $H(X, Y) = H(X) + H(Y|X) = H(Y) + H(X|Y)$.
2. $0 \leq H(X|Y) \leq H(X)$, és a bal oldalon egyenlőség csak akkor áll fenn, ha 1 valószínűséggel függvénye X az Y -nak, míg a jobb oldalon csak akkor áll egyenlőség, ha X és Y függetlenek.

Az X és Y változók **kölcsönös információján** az

$$I(X, Y) = H(X) + H(Y) - H(X, Y)$$

mennyiséget értjük.

1.6. házi feladat. A kölcsönös információ tulajdonságai. Mutassuk meg, hogy

1. $I(X, Y) = \sum_{x, y} p(x, y) \log \frac{p(x, y)}{p(x)p(y)}$
2. $I(X, Y) \geq 0$,
3. $I(X, Y) = H(X) - H(X|Y) = H(Y) - H(Y|X)$, azaz X bizonytalansága $I(X, Y)$ -nal csökken, ha ismerjük Y -t,
4. $I(X, Y) \leq H(X)$, $I(X, Y) \leq H(Y)$.

1.3. Egyértelmű dekódolhatóság

A következőkben a forrásábécé legyen a véges \mathcal{X} , a kódábécé a véges \mathcal{Y} halmaz. A kódszavak az \mathcal{Y}^* elemei, azaz az \mathcal{Y} elemeiből álló véges hosszú sorozatok.

Egy $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ függvényt **kódnak** nevezünk, az \mathcal{X}^* elemeit **üzeneteknek**. Az $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ kód egyértelműen dekódolható, ha bármely két $\mathbf{u} \neq \mathbf{v}$ üzenet esetén

$f(u_1)f(u_2)\dots f(u_k) \neq f(v_1)f(v_2)\dots f(v_m)$. Az f kód **prefix**, ha egyik kódszó sem folytatása egy másiknak. Egy prefix kód egyértelműen dekódolható. Az $f(x)$ kódszó hosszát $|f(x)|$ jelöli.

1.7. tétel (McMillan). Minden egyértelműen dekódolható $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ kódra

$$\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \leq 1,$$

ahol $n = |\mathcal{X}|$ és $s = |\mathcal{Y}|$.

Bizonyítás. Mivel

$$\begin{aligned} \left(\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \right)^N &= \sum_{i_1=1}^n \dots \sum_{i_N=1}^n s^{-|f(x_{i_1})| - \dots - |f(x_{i_N})|} \\ &= \sum_{l=1}^{NL} A_l s^{-l}, \end{aligned}$$

ahol $L = \max_{1 \leq i \leq n} |f(x_i)|$, és A_l az összes olyan l -hosszú kódszó sorozatok száma, melyek N kódszó egymás után írásával keletkeztek. Az összes ilyen sorozat különböző az egyértelmű dekódolhatóság miatt, ezért $A_l \leq s^l$. Így

$$\left(\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \right)^N \leq NL,$$

azaz

$$\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \leq \sqrt[N]{NL} \rightarrow 1,$$

ami bizonyítja az állítást. \square

1.8. tétel (Kraft). Ha az l_1, l_2, \dots, l_n pozitív egészekre

$$\sum_{i=1}^n s^{-l_i} \leq 1,$$

akkor létezik olyan f prefix kód, hogy $|f(x_i)| = l_i$, ahol $i = 1, \dots, n$.

1.4. Zajmentes kódolási tétel

1.9. tétel (Zajmentes kódolási tétel). Legyen X diszkrét valószínűségi változó. Ekkor létezik olyan $E : \mathcal{X} \rightarrow \{0, 1\}^*$ és $D : \{0, 1\}^* \rightarrow \mathcal{X}$ függvény, hogy minden $x \in \mathcal{X}$ elemre $D(E(x)) = x$, továbbá

$$\mathbb{E}_{x \in \mathcal{X}} (|E(x)|) \in [H(X), H(X) + 1].$$

2. Zajos csatorna, hibajavítás

2.1. Példák

2.1. példa (Alappéldák). Az alábbi öt példára többször fogunk hivatkozni.

(a) **Ismétlő kód.**

$a \in \mathcal{X} \mapsto aa \dots a \in \mathcal{X}^n$. Legföljebb $n - 1$ hibát jelez, és $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ hibát javít (hogyan?).

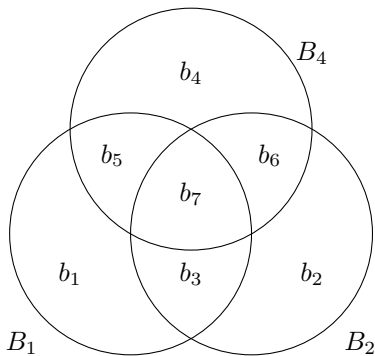
(b) **Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.**

$(b_1, \dots, b_{n-1}) \in \mathbb{F}_2^{n-1} \mapsto (b_1, \dots, b_{n-1}, b_1 + \dots + b_{n-1}) \in \mathbb{F}_2^n$. A kód utolsó bitjét szokás paritásbitnek nevezni. Hibát javítani e kód nem tud, de egy hibát jelez (valójában páratlan sokat). Általánosítása a nullösszegű kódolás:

$(a_1, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^{n-1} \mapsto (a_1, \dots, a_{n-1}, -\sum_{i=1}^{n-1} a_i) \in \mathbb{F}_q^n$. E kódolásoknál pontosan azok a kódszavak, melyek koordinátáinak összege 0.

(c) **Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.**

$\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^7 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_1, \dots, b_7)$, ahol $b_1 = b_3 + b_5 + b_7$, $b_2 = b_3 + b_6 + b_7$, $b_4 = b_5 + b_6 + b_7$. A biteket Venn-diagramban ábrázolhatjuk. Legyen B_1, B_2, B_4 három halmaz. B_{2^k} pontosan akkor tartalmazza a b_i bitet, ha i bináris alakjában a k -edik bit 1 (ld. a 2.1. ábrát). Innen

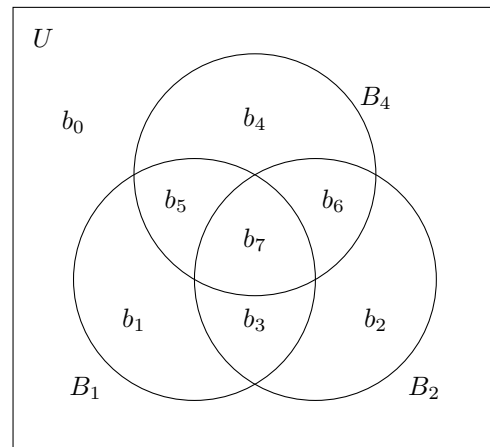
2. ábra. Hamming-kód konstrukciója

könnyen látható, hogy egy (b_1, \dots, b_7) bitsorozat pontosan akkor kódszó, ha a B_j ($j = 1, 2, 4$) halmazok mindegyikében páros sok bit egyes. Ami még érdekesebb, az is igaz, hogy bármely \mathbb{F}_2^7 -beli vektor vagy kódszó, vagy egyértelműen kódszóvá változtatható egyetlen bit megváltoztatásával, azaz e kód képes egy bithibát javítani. Pl. ha a B_2 halmazban páratlan sok bit egyes, akkor a $\bar{B}_1 \cap B_2 \cap \bar{B}_4 = b_2$ bitet kell megváltoztatni, ha a B_2 és a B_4 halmazokban is páratlan sok bit egyes, akkor a $\bar{B}_1 \cap B_2 \cap B_4 = b_6$ bitet. Ebből az is adódik, hogy bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 3, így e kód képes legföljebb 2 hiba jelzésére is! Innen kitalálható, hogy mit jelentenek a számok a $[7, 4, 3]$ jelölésben. Állítsuk elő e kód összes kódszavát!

(d) **Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.**

$\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^8 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_0, \dots, b_7)$, ahol a Hamming-kódbeli b_1, b_2, b_4 bitek mellett még egy b_0 paritásellenőrző bitet is csatolunk, azaz $b_0 = \sum_i b_i = b_3 + b_5 + b_6$. A kiegészített Hamming-kód is ábrázolható Venn-diagrammal: az

U univerzumban van még egy bit, b_0 , amely a B_j halmazokon kívül van, és egy vektor pontosan akkor kódszó, ha U, B_1, B_2 és B_4 mindegyikében páros sok bit egyes. Igazoljuk,

3. ábra. Kiegészített Hamming-kód konstrukciója

hogy itt bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 4, így e kód képes legföljebb 3 hiba jelzésére! Vagy képes egy hibát javítani és két hibát jelezni.

(e) **Ternér $H_{2,3}$ Hamming-kód.**

$\mathbb{F}_3^2 \rightarrow \mathbb{F}_3^4 : (a, b) \mapsto (a, b, a + b, a + 2b)$. Írjuk fel a kód összes kódszavát, és adjunk meg egy 1 hibát kijavító eljárást! Igazoljuk, hogy bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 3.

2.2. feladat. A magyar személyi szám 11-jegyű szám. Első jegye s_1 a tulajdonos nemét adja meg. Ezután következik a születési dátuma ($s_2 \dots s_7$), majd az egy napon születettek megkülönböztetését szolgáló véletlenszerűen generált 3-jegyű szám ($s_8 s_9 s_{10}$), végül egy ellenőrző szám (s_{11}). Ennek képzési szabálya:

$$s_{11} = \sum_{i=1}^{10} i s_i \pmod{11}.$$

Az $s_8 s_9 s_{10}$ kódot úgy választják ki, hogy s_{11} ne lehessen 10, így az is egyjegyű. Mutassuk meg, hogy e kód jelzi, ha a személyi számban egy jegy hibás (1-hibajelző), és jelzi két szomszédos szám fölcserélését is. (Hasonló volt az ISBN régi 10-jegyű kódja is, ahol a 10-es maradékot X-szel, a római tízzel jelölték).

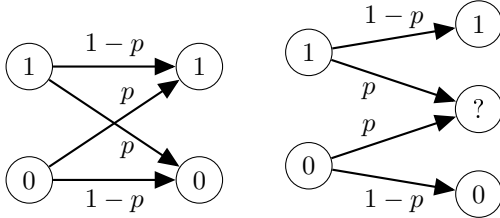
2.3. feladat. 7 halálraítélt körben ül, mindegyikük fején egy véletlenül kiválasztott piros vagy fekete sapka. Mindenki látja a többiek sapkáját, de senki se látja a sajátját. Semmi módon nem kommunikálhatnak egymással. Egy idő után egyszerre mindegyiküknek tippelnie kell a saját sapkaja színére. Három válasz lehetséges: „nem tudom”, „fekete”, „piros”. Ha senki nem találja el, vagy csak egy is akad, aki téved, mind meghalnak, egyébként mind megmenekülnek.

Tudunk-e számukra olyan eljárást javasolni, ami $1/2$ -nél nagyobb valószínűséggel megmenekíti őket. Mi a legnagyobb valószínűség, amit el tudunk érni?

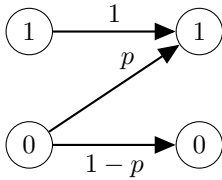
2.2. Csatornamodellek

Diszkrét memóriamentes csatorna (DMC: discrete memoryless channel)

1. bináris szimmetrikus csatorna (BSC: binary symmetric channel)

2. bináris törléses csatorna (binary erasure channel)
3. z-csatorna.

2.3. Blokk-kódok

2.4. definíció. Legyen \mathcal{Y} egy véges halmaz, n egy pozitív egész. A $\mathcal{C} \subseteq \mathcal{Y}^n$ halmazt \mathcal{Y} fölötti (n, M) -kódnak, vagy **blokk-kódnak** nevezzük, ahol $M = |\mathcal{C}|$. Egy kölcsönösen egyértelmű $\mathcal{X} \rightarrow \mathcal{C}$ leképezést kódolásnak nevezünk. Elnevezések: \mathcal{Y} a **kódábécé**, $q = |\mathcal{Y}|$ a kódábécé mérete, n a **kódhossz**, $M = |\mathcal{C}|$ a **kódméret**, $k = \log_{|\mathcal{Y}|} M = \log_q M$ a dimenzió vagy az üzenet hossza, $R = \log M/n = \frac{k}{n} \log q$ a **kódsebesség** (information rate, coding rate), $r = n - k$ a **redundancia**.

Ha a k üzenethossz egész szám, a \mathcal{C} kódra az (n, M) jelölés helyett az (n, k) jelölés is használatos, illetve a kódábécé méretét is megadva $(n, k)_q$.

\mathcal{Y} gyakran a q -elemű véges test, azaz $\mathcal{Y} = \mathbb{F}_q = \text{GF}(q)$.

2.5. definíció. Legyen $x, y \in \mathcal{Y}^n$ két kódszó. Hamming-távolságuk

$$d(x, y) = |\{i : x_i \neq y_i, 1 \leq i \leq n\}|$$

Könnyen igazolható, hogy d_H valóban távolság, azaz metrika:

- (1) $d_H(x, y) \geq 0$,
- (2) $d_H(x, y) = 0 \iff x = y$,
- (3) $d_H(x, y) = d_H(y, x)$ (szimmetria),

(4) $d_H(x, y) + d_H(y, z) \geq d_H(x, z)$ (háromszög-egyenlőtlenség).

Például $d_H(1022011, 1012012) = 2$.

2.6. definíció (Kódtávolság, minimális távolság).

$d = \min_{x, y \in \mathcal{C}} d_H(x, y)$. A d kódtávolságú (n, M) -, illetve (n, k) -kódot (n, M, d) -kódnak, illetve (n, k, d) -kódnak is mondjuk.

- Ha egy kód e hibát tud jelezni, akkor $d = e + 1$.
- Ha egy kód t hibát tud javítani, akkor $d = 2t + 1$ vagy $d = 2t + 2$.
- Fordítva, a d kódtávolságú kód $t = \lfloor \frac{d-1}{2} \rfloor$ hibát tud javítani és $e = d - 1$ hibát jelezni, illetve $e = d - 1$ **törléses hibát** tud javítani.

2.7. példa (Kódok paraméterei).

Ismétlő kód: $k = 1, R = 1/n, d = n$.

Paritáskód, nullösszegű kód: $k = n - 1, R = 1 - 1/n, d = 2$.

Bináris $[7, 4, 3]$ Hamming-kód: $k = 4, R = 4/7, d = 3$.

Bináris kiegészített $[8, 4, 4]$ Hamming-kód: $k = 4, R = 1/2, d = 4$.

Ternér $[4, 2, 3]$ Hamming-kód: $k = 2, R = 1/2, d = 3$.

2.4. Dekódolás, hibajavítás

A dekódolásnak kiemeljük azt a részét, amelyben a zajos csatornán átjutott c kódszó megváltozik, helyette egy x szót kapunk, melyből megpróbáljuk c -t kitalálni.

A **maximum likelihood** vagy ML-döntés az, amikor x -hez úgy választunk c -t, hogy a

$$\mathbb{P}(\text{kimenet} = x \mid \text{bemenet} = c)$$

maximális legyen.

2.8. állítás (ML dekódolás BSC-re). *Mivel*

$$\mathbb{P}(x \mid c) = \prod_{i=1}^n \begin{cases} 1-p, & \text{ha } x_i = c_i, \\ p, & \text{ha } x_i \neq c_i. \end{cases} = (1-p)^n \left(\frac{p}{1-p} \right)^{d(x,c)}$$

ami annál nagyobb, minél kisebb $d(x, c)$, tehát az x -hez legközelebbi kódszó keresendő.

A **MAP-dekódolás** vagy MAP-döntés (maximum a posteriori – a posteriori = a tapasztalatból származó, a priori = a tapasztalatot megelőző tudás) az, amikor x -hez úgy választunk c -t, hogy a

$$\mathbb{P}(\text{bemenet} = c \mid \text{kimenet} = x)$$

maximális legyen. Ekkor legkisebb a hiba valószínűsége. Ha minden kódszó egyformán valószínű, akkor így ugyanazt kapjuk, mint ML-döntés esetén, mert

$$\mathbb{P}(c \mid x) = \frac{\mathbb{P}(x \mid c)\mathbb{P}(c)}{\mathbb{P}(x)}.$$

2.5. Csatornakódolási tétel

Egy DMC kapacitása

$$C = \sup_X I(X, Y).$$

Ez az X bizonytalanságának maximális csökkenése, amit Y ismerete okoz, ha az X összes lehetséges valószínűség-eloszlásaira nézzük. C csak a csatornastatisztikától függ, amelynek mátrixa $P = [p_{ij}]$, ahol $p_{ij} = \mathbb{P}(y_j | x_i)$. Ez sorsztocaszttikus mátrix, mert

$$\sum_{j=1}^m p_{ij} = 1.$$

2.9. példa (Zajtalan bináris DMC kapacitása). Zajtalan bináris DMC esetén a lehetséges két bemenet (0 és 1) változás nélkül jelenik meg a kimeneten, így a csatornastatisztika $P = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$. Határozzuk meg kapacitását!

Megoldás. A feltételek szerint $\mathbb{P}(0 | 0) = \mathbb{P}(1 | 1) = 1$. Ha $\mathbb{P}(X = 0) = p$, $\mathbb{P}(X = 1) = 1 - p$, akkor $H(X|Y = 0) = -\mathbb{P}(0|0) \log \mathbb{P}(0|0) - \mathbb{P}(1|0) \log \mathbb{P}(1|0) = 0$, hasonlóképp $H(X|Y = 1) = 0$, tehát $H(X|Y) = 0$, vagyis $I(X, Y) = H(X) - H(X|Y) = H(X) = H(p)$. Így

$$C = \sup_{p \in [0,1]} H(p) = H\left(\frac{1}{2}\right) = 1.$$

Azaz a zajtalan bináris DMC csatorna kapacitása $C = 1$. \square

2.10. feladat. Mutassuk meg, hogy p valószínűségű bináris szimmetrikus csatorna (BSC) kapacitása $1 - H(p)$. (Útmutatás: a csatornastatisztika $\begin{bmatrix} p & 1-p \\ 1-p & p \end{bmatrix}$.)

2.11. feladat. Tekintsük azt a diszkrét memóriamentes csatornát, melynek csatornastatisztikája az $m \times m$ -es

$$\begin{bmatrix} p & \frac{1-p}{m-1} & \cdots & \frac{1-p}{m-1} \\ \frac{1-p}{m-1} & p & \cdots & \frac{1-p}{m-1} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{1-p}{m-1} & \frac{1-p}{m-1} & \cdots & p \end{bmatrix}.$$

mátrix. Mutassuk meg, hogy kapacitása

$$C = \log m + p \log p + (1-p) \log \frac{1-p}{m-1}.$$

2.12. tétel (Shannon csatornakódolási tétele). *Az elérhető R kódsebességek szuprémuma egy diszkrét memóriamentes csatornán egyenlő a csatornakapacitással, tehát bármely, a csatornakapacitásnál kisebb kódsebesség tetszőlegesen nagy biztonság mellett megvalósítható, míg a csatornakapacitásnál nagyobb kódsebesség nem.*

2.13. tétel (Shannon csatornakódolási tétele BSC $_p$ -re). *Minden $0 \leq p < \frac{1}{2}$ és $0 < \varepsilon < \frac{1}{2} - p$ számhoz van olyan $\delta > 0$ szám és egy olyan kód, melynek kódsebessége $\frac{k}{n} = 1 - H(p + \varepsilon)$, kódoló és dekódoló függvényei $E : \{0, 1\}^k \rightarrow \{0, 1\}^n$ és $D : \{0, 1\}^n \rightarrow \{0, 1\}^k$, hogy minden $m \in \{0, 1\}^k$ üzenetre*

$$\mathbb{P}(D(E(m) + \text{zaj}) \neq m) \leq 2^{-\delta n},$$

ahol *zaj* a BSC $_p$ -ből származó *zaj*.

2.6. Korlátok kód méretére

2.14. tétel (Singleton-korlát). *Ha \mathcal{C} egy (n, k, d) -kód, akkor*

$$M \leq q^{n-d+1}.$$

Ha $M = q^k$, akkor a korlát alakja $d \leq n - k + 1$.

Bizonyítás. Ha d a kódtávolság, akkor nincs két kódszó, mely az első $n - d + 1$ jelen megegyezne, így a szavak száma legföljebb q^{n-d+1} . Ha $M = q^k$, akkor $k \leq n - d + 1$, azaz $d \leq n - k + 1$. \square

Azokat a kódokat, amelyekre a Singleton-korlátban egyenlőség áll **MDS-kód**oknak nevezzük (maximum distance separable). A ternér [4, 2, 3] Hamming-kód MDS-kód. Lásd még a Reed-Solomon-kódokat.

2.15. tétel (Hamming-korlát). *A d távolságú $\mathcal{C} \subseteq \mathcal{Y}^n$ ($|\mathcal{Y}| = q$) kódra*

$$|\mathcal{C}| \leq \frac{q^n}{V_q(t, n)}, \quad \text{ahol } V_q(j, n) = \sum_{i=0}^j \binom{n}{i} (q-1)^i,$$

és $t = \lfloor \frac{d-1}{2} \rfloor$.

Bizonyítás. Ha d a kódtávolság, akkor két $t = \lfloor \frac{d-1}{2} \rfloor$ -sugarú gömb nem metszheti egymást. Egy ilyen gömb „térfogata” – azaz kódszavainak száma – $V_q(t, n)$, és az egymást nem metsző gömbök számának maximuma a kódszavak számára is felső becslést ad. \square

Azokat a kódokat, amelyekben itt egyenlőség áll **perfekt kód**oknak nevezzük. A bináris [7, 4, 3] Hamming-kód perfekt kód. Minden \mathbb{F}_q feletti perfekt kód (n, k, d) paraméterhármasa megegyezik az alábbiak valamelyikével:

$$\left(\frac{q^r - 1}{q - 1}, q^{n-r}, 3 \right)_q,$$

ezek az 1-hibajavító kódok, közülük tartoznak a Hamming-kódok, valamint

$$(23, 12, 7)_2 \text{ és } (11, 6, 5)_3,$$

ez utóbbiak neve bináris, illetve ternér Golay-kód. A ternért valójában Golay előtt 2 évvel, 1947-ben Virtakallio publikálta a Veikkaaja című fociújságban.

3. Lineáris kód

3.1. Alapfogalmak

3.1. definíció. Az \mathbb{F}_q test fölött értelmezett $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q^n$ kódot **lineáris** (n, k) -kódnak nevezzük, ha \mathcal{C} az \mathbb{F}_q^n vektortér egy k -dimenziós altere. A lineáris kódra $(n, k)_q$ helyett az $[n, k]_q$, illetve az $[n, k, d]_q$ jelölés is használatos. Az $\mathcal{X} \rightarrow \mathcal{C}$ kódolásban általában $\mathcal{X} = \mathbb{F}_q^k$.

A definícióból következően a zérus kódszó minden lineáris kódnak eleme, és kódszavak minden lineáris kombinációja is kódszó.

A 2.1. példa kódjainak mindegyike lineáris.

3.2. feladat. Mutassuk meg a 2.1. példa kódjairól, hogy az ismétlődő kód $[n, 1, n]$ -kód, a paritásellenőrző kód $[n, n-1, 2]_2$ -kód, a nullösszegű kód $[n, n-1, 2]_q$ -kód, a bináris Hamming-kód $[7, 4, 3]_2$ -kód, a bináris kiegészített Hamming-kód $[8, 4, 4]_2$ -kód, a ternér Hamming-kód $[4, 2, 3]_3$ -kód.

Egy $c \in \mathcal{C}$ kódszó **Hamming súlyán** (weight) a nemnulla komponenseinek $w_H(c)$ számát értjük, azaz $w_H(c) = |\{i : c_i \neq 0, i = 1, \dots, n\}|$. A \mathcal{C} kód **minimális súlya** a legkisebb Hamming súlyú nemnulla kódszó w súlya, azaz $w = \min_{c \in \mathcal{C}, c \neq 0} w_H(c)$.

3.3. tétel. Egy lineáris \mathcal{C} kód kódtávolsága megegyezik minimális súlyával, azaz $d = w$.

Bizonyítás. Mivel \mathcal{C} lineáris, ezért kódszavainak bármely lineáris kombinációja is kódszó, így, ha $x, y \in \mathcal{C}$, akkor $x - y \in \mathcal{C}$. A távolság kiszámítása így a 0-tól való távolság számításává változtatható:

$$\begin{aligned} d &= \min_{x, y \in \mathcal{C}, x \neq y} d_H(x, y) = \min_{x, y \in \mathcal{C}, x \neq y} d_H(x - y, y - y) \\ &= \min_{c \in \mathcal{C}, c \neq 0} w_H(c) = w. \quad \square \end{aligned}$$

3.4. tétel (súlyeloszlás = távolságeloszlás). *Bármely lineáris kódban a szavak súlyeloszlása megegyezik a távolságok eloszlásával.*

Bizonyítás. Legyen a \mathcal{C} kódban a w súlyú kódszavak száma A_w . Ha $c \in \mathcal{C}$ egy tetszőleges kódszó, akkor az M^2 számú rendezett (c', c'') kódszó-pár között pontosan M olyan van, ahol $c' - c'' = c$. Így a w távolságú szópárok száma MA_w . \square

3.2. Generátormátrix

Az, hogy \mathcal{C} lineáris altér, egy egyszerű $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathbb{F}_q^n$ kódolási eljárást tesz lehetővé. Legyen g_1, g_2, \dots, g_k a \mathcal{C} egy bázisa. Egy tetszőleges $x \in \mathbb{F}_q^k$ vektor (üzenet) $c \in \mathcal{C}$ kódja legyen $c = x_1 g_1 + x_2 g_2 + \dots + x_k g_k$. Ez egy egyszerű mátrixszorzással is előállítható:

$$c = xG,$$

ahol a $k \times n$ -es G mátrix – az úgynevezett **generátormátrix** – sorvektorai \mathcal{C} bázisának elemei. (A kódelméletben a kódszavakat inkább sorvektorokkal szokás reprezentálni.)

3.5. példa. Írjuk fel a 2.1. példa kódjainak generátormátrixait!

(a) Ismétlődő kód.

Természetesen feltesszük, hogy $\mathcal{Y} = \mathbb{F}_q$. Ekkor \mathcal{C} az $(1, 1, \dots, 1)$ kódszó által generált egydimenziós altér \mathbb{F}_q^n -ben. Így $G = [1 \ 1 \ \dots \ 1]$.

(b) Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.

Az $(a_1, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^{n-1} \mapsto (a_1, \dots, a_{n-1}, \sum_{i=1}^{n-1} a_i) \in \mathbb{F}_q^n$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 & -1 \\ 0 & 1 & \dots & 0 & -1 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

(c) Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.

Az $\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^7 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_1, \dots, b_7)$, ahol $b_1 = b_3 + b_5 + b_7, b_2 = b_3 + b_6 + b_7, b_4 = b_5 + b_6 + b_7$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad (2)$$

Például az $x = (0, 1, 1, 0)$ üzenet kódja

$$\begin{aligned} c = xG &= \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \end{aligned}$$

(d) Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.

Az előző generátormátrixot itt csak egy nulladik oszloppal kell kiegészíteni a $b_0 = b_3 + b_5 + b_6$ összefüggésnek megfelelően:

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

(e) Ternér $[4, 2, 3]_3$ Hamming-kód.

A $\mathbb{F}_3^2 \rightarrow \mathbb{F}_3^4 : (a, b) \mapsto (a, b, a + b, 2a + b)$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Világos, hogy a generátormátrix nem egyértelmű, hisz a kódban maga a \mathcal{C} altér fontos, az \mathbb{F}_q^k -nak erre való bijektív leképezése nem. Az altérnek több bázisa van, és egy bázis is többféleképp sorolható fel. Tudjuk, hogy G elemi sorműveletekkel redukált lépcsős alakra hozható, ami egyértelmű, és hogy ennek sorvektorai ugyanazt a teret generálják, mint az eredeti mátrix. A vezető egyesek oszlopait kiemelve egy egységmátrixot kapunk, így ezeken a helyeken megjelenik az üzenetvektor.

Azt mondjuk, hogy az $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathcal{C}$ kódolás **szisztematikus** az i_1, \dots, i_k helyeken, ha az üzenet k jegye megjelenik a kódszó i_1 -edik, \dots , i_k -edik helyein. Például a 2.1. példában megadott Hamming-kódolás szisztematikus a 3-, 5-, 6-, 7-dik helyeken.

3.6. feladat. A \mathcal{C} kódnak pontosan akkor van $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathcal{C}$ szisztematikus kódolása az i_1, \dots, i_k helyeken, ha a G mátrix i_1 -edik, \dots , i_k -edik oszlopai lineárisan függetlenek. Ekkor elemi sorműveletekkel G mindig átalakítható olyan G' mátrixszá, mely ugyancsak \mathcal{C} generátormátrixa, és a vele való kódolás szisztematikus az i_1, \dots, i_k helyeken.

Ha azt mondjuk, hogy egy kódolás szisztematikus, de nem adjuk meg hogy mely helyeken, akkor az azt jelenti, hogy az első k helyen. Ilyenkor a generátormátrix alakja

$$G = [I_k \mid A_{k \times n-k}]$$

Ezt nevezzük a generátormátrix **standard alakjának**. Ekkor bármely x üzenethez tartozó $c = xG$ kódszó $c = [x \mid xA_{k \times n-k}]$ alakú.

Azokat a koordinátákat, ahol a kódolás szisztematikus **üzenetszegmensnek** (information set), a maradék $n - k$ koordinátából álló részt **ellenőrző szegmensnek** (vagy **paritászegmensnek**) nevezzük, hisz ezek valóban az üzenetszegmens koordinátáinak bizonyos „ellenőrző lineáris kombinációi”.

3.3. Kódok ekvivalenciája

Elemi sorműveletekkel nem mindig érhető el, hogy egy kódolás az első k helyen szisztematikus legyen, de a koordináták permutációjával igen. Két lineáris kódot **permutációekvivalensnek** vagy egyszerűen **ekvivalensnek** nevezünk, ha a koordinátáknak egy adott permutációja erejéig megegyeznek, azaz \mathcal{C} pontosan akkor ekvivalens \mathcal{C}' -vel ha létezik egy P permutációmátrix, hogy $c \in \mathcal{C} \iff cP \in \mathcal{C}'$. Ha G a \mathcal{C} generátormátrixa, akkor $G' = GP$ a \mathcal{C}' -é.

Például a 2.1. példában megadott Hamming-kódolás és kiegészített Hamming-kódolás egy vele permutációekvivalens szisztematikus változatának generátormátrixa:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \quad \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

A permutációk: (1745263), illetve (184)(2763)(5), a permutációmátrixok:

$$\begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad \text{és} \quad \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

A \mathcal{C} és \mathcal{C}' kódok diagonálisan ekvivalensek, ha létezik egy olyan D diagonális mátrix, hogy $c \in \mathcal{C} \iff cD \in \mathcal{C}'$. E két ekvivalencia egyesítése a monomiális ekvivalencia, ahol $c \in \mathcal{C} \iff cM \in \mathcal{C}'$, és M monomiális mátrix, azaz minden sorában és oszlopában egyetlen nemnulla elem áll. Itt is fennáll a $G' = GD$, illetve a $G' = GM$ összefüggés.

3.7. feladat. Hány elemű a $[7, 4, 3]$ -paraméterű Hamming-kód automorfizmuscsoportja, azaz azoknak a permutációknak a csoportja, melyek a kódszavak halmazát önmagába viszik?

3.8. feladat. Írjuk fel egy olyan monomiális mátrixot, mely

3.4. Ellenőrző mátrix

3.9. definíció. A \mathcal{C} kód **duálisán** a

$$\mathcal{C}^\perp = \{ v \in \mathbb{F}_q^n : v \cdot c = 0 \text{ minden } c \in \mathcal{C} \text{ kódszóra} \}$$

kódot értjük, mely egy lineáris kód. A \mathcal{C}^\perp kód H generátormátrixát a \mathcal{C} kód **ellenőrző mátrixának** nevezzük. (Használatos még a **paritásmátrix** vagy a paritásellenőrző mátrix elnevezés is, bár paritásról csak a $q = 2$ esetben van szó.)

Azonnal látszik, hogy az ismétlődő kód és a nullösszegű kód egymás duálisa, valamint hogy az ismétlődő kód generátormátrixa a nullösszegű kód ellenőrző mátrixa és fordítva.

3.10. tétel. Ha \mathcal{C} egy lineáris $[n, k]$ -kód, akkor

- (1) $\mathcal{C}^\perp = \{ v \in \mathbb{F}_q^n : vG^T = 0 \}$,
- (2) \mathcal{C}^\perp egy $[n, n - k]$ -kód,
- (3) $\mathcal{C}^{\perp\perp} := (\mathcal{C}^\perp)^\perp = \mathcal{C}$,
- (4) $\mathcal{C} = \{ c \in \mathbb{F}_q^n : cH^T = 0 \}$,
- (5) $GH^T = O_{k \times n-k}$, $HG^T = O_{n-k \times k}$,
- (6) ha $G = [I_k \mid A]$ a \mathcal{C} kód standard alakú generátormátrixa, akkor ellenőrző mátrixa $H = [-A^T \mid I_{n-k}]$.

Bizonyítás. (1) világos a duális kód definíciójából. Más-ként fogalmazva a \mathcal{C}^\perp kód megegyezik G^T bal magterével. Mivel a magtér dimenziójának és a mátrix rangjának összege megegyezik a sorok számával, ezért $\dim(\mathcal{C}^\perp) + k = n$, azaz $\dim(\mathcal{C}^\perp) = n - k$, ami bizonyítja (2)-t. Ezt az érvelést megismételve $\mathcal{C}^{\perp\perp}$ -re kapjuk, hogy $\mathcal{C}^{\perp\perp}$ egy $[n, k]$ -kód. E kód tartalmazza \mathcal{C} -t, és dimenziójuk megegyezik, így $\mathcal{C}^{\perp\perp} = \mathcal{C}$, azaz fennáll (3) is. Ezután (1) bizonyítja (4)-et. Mivel minden $x \in \mathbb{F}_q^k$ vektorra $xG \in \mathcal{C}$, azaz $xGH^T = 0$, ezért GH^T csak a zérusleképezés lehet, ami bizonyítja (5)-öt. A (6)-ban megadott G és H mátrixokra a blokkmátrixok szorzási szabálya szerint $GH^T = O$, így bármely $c = xG$ kódszóra $cH^T = xGH^T = xO = 0$, tehát (4) szerint H valóban ellenőrző mátrix, feltéve, hogy sorai lineárisan függetlenek, ami meg nyilvánvaló. \square

3.11. tétel (\mathcal{C} kódtávolsága – H oszlopai). Legyen H a \mathcal{C} lineáris kód egy tetszőleges ellenőrző mátrixa, és $s > 0$

egész. A C kód kódtávolsága pontosan akkor nagyobb s -nél, ha H bármely s különböző oszlopa lineárisan független. Következésképp a C kód d minimális távolsága megegyezik a H mátrix lineárisan összefüggő oszlopai minimális számával.

Bizonyítás. Megmutatjuk, hogy a H mátrix s különböző (i_1 -edik, ... i_s -edik) oszlopa pontosan akkor lineárisan összefüggő, ha van olyan nem nulla c kódszó, melyben a nem nulla koordináták indexei az $\{i_1, \dots, i_s\}$ halmazba esnek.

A $c \in C$ kódszó súlya legyen s . Mivel $Hc^T = 0^T$, ezért H -nak van s oszlopa, melyek lineárisan összefüggők. Fordítva, ha H -nak van s lineárisan összefüggő oszlopa, akkor az ezek közti $c_{i_1}h_{i_1} + \dots + c_{i_s}h_{i_s} = 0$ lineáris összefüggést mátrixalakba írva egy olyan nem nulla, és legfeljebb s súlyú c vektorhoz jutunk, melyre $Hc^T = 0^T$, azaz amely benne van C -ben. Tehát pontosan akkor van C -ben legfeljebb s súlyú kódszó, ha H -ban van s lineárisan összefüggő oszlop. Ez azt jelenti, hogy ha C kódtávolsága d , akkor H -nak minden $d - 1$ oszlopa lineárisan független, de van d lineárisan összefüggő oszlopa. \square

Ezzel – kihasználva, hogy H rangja $n - k$ – a lineáris kódok esetére egy új bizonyítást adtunk a Singleton-korlátra.

3.12. tétel (Singleton-korlát lineáris kódra). *Tetszőleges C lineáris $[n, k, d]$ kódra*

$$d \leq n - k + 1.$$

A 3.11. tétel átfogalmazható a H mátrix nélkül is a C^\perp kódra való hivatkozással.

3.13. lemma. *A k -dimenziós $C \leq \mathbb{F}_q^n$ altér generátormátrixának valamely t oszlopa pontosan akkor lineárisan független, ha e koordinátapozíciókon C -ben minden lehetséges t -hosszú vektor ugyanannyiszor, nevezetesen q^{k-t} -szer fordul elő.*

Bizonyítás. Nyilvánvaló, hisz ha az adott t oszlop lineárisan összefüggő, akkor nem állhat elő minden vektor e koordinátapozíciókon, ha pedig e t oszlop független, található C -nek olyan bázisa, mely e pozíciókban standard, így minden t -es épp q^{k-t} -szer áll elő. \square

Egy C kód **szilárdságán** (strength) azt a legnagyobb t számot értjük, amelyre igaz, hogy bármely t pozíción minden t -es ugyanannyiszor fordul elő. Az ilyen kód szavaiból, mint sorvektorokból képzett mátrixot t -szilárdságú **ortogonális tömbnek** (orthogonal array) nevezzük. Szokásos jelölése $OA_\lambda(t, n, q)$, ha minden t -es λ -szor fordul elő.

3.14. tétel (Dualitás elve). *Bármely C lineáris kódra*

$$d(C) = t(C^\perp) + 1.$$

Egy kódnek és duálisának szisztematikussága összefügg.

3.15. tétel. *A C kódnek pontosan akkor van szisztematikus kódolása adott k helyen, ha a C^\perp kódnek van a maradék $n - k$ helyen.*

Bizonyítás. Feltehető, hogy C -nek az első k helyen van szisztematikus kódolása. Legyen C ellenőrző mátrixa H . Meg kell mutatni, hogy H utolsó $n - k$ oszlopa lineárisan független. Indirekt módon tegyük fel, hogy lineárisan összefüggők, azaz van olyan $0 \neq y = (0, \dots, 0, y_{k+1}, \dots, y_n)$ vektor, hogy $yH^T = 0$. Ekkor $y \in C$, ami ellentmondásra vezet, hisz C -nek van $G = [I|A]$ alakú generátormátrixa, így $y = [x|\dots]$ alakú, ahol $x = 0$, így $y = xG = 0G = 0$, ami ellentmond az $y \neq 0$ kikötésnek. Megmutattuk tehát, hogy ha C -nek van szisztematikus kódolása valamely k helyen, akkor C^\perp -nek van a többi $n - k$ helyen. Ezt a duális kódra is alkalmazva kapjuk a tétel állítását. \square

3.16. példa. Írjuk fel a 3.5. példabeli generátormátrixokhoz tartozó ellenőrző mátrixokat egy esetleges koordinátapermutáció után a 3.10. tételbeli $H = [-A^T|I_{n-k}]$ képlettel.

(a) **Ismétlő kód.** A generátormátrix $[1|1\dots 1]$ alakú, így

$$H = \begin{bmatrix} -1 & 1 & 0 & \dots & 0 \\ -1 & 0 & 1 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ -1 & 0 & 0 & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

(b) **Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.** Itt $H = [1\dots 1]$, ahol az utolsó 1-es egy 1×1 -es egységmátrix.

(c) **Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.** A (2) generátormátrix a (34) permutációval $[A|I]$ alakot ölt, amelyhez az $[I| -A^T]$ ellenőrző mátrix tartozik. Ezen a (34) permutáció inverze – ami önmaga – a következő mátrixot adja:

$$H = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}. \quad (3)$$

(d) **Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.**

Az előzőhöz hasonlóan:

$$H = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

(e) **Ternér $[4, 2, 3]_3$ Hamming-kód.** $-1 = 2$ és $-2 = 1$ felhasználásával

$$H = \begin{bmatrix} 2 & 2 & 1 & 0 \\ 1 & 2 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Egy C lineáris kód **önortogonális**, ha $C^\perp \geq C$, és **önduális**, ha $C^\perp = C$.

3.17. feladat. Egy lineáris kód generátormátrixa

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

Írjuk fel generátormátrixának standard és ellenőrző mátrixának standard alakját és a kód paramétereit! Önduális-e a kód?

Megoldás. A generátormátrix elemi sorműveletekkel megkapható, hisz azok nem változtatják a mátrix sorerét:

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

A standard alakból származó ellenőrző mátrixból hasonlóképp származik az ellenőrzőmátrix standard alakja:

$$H = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \end{bmatrix}.$$

A kódszavak listája: 000000, 111100, 101111, 010011, 011110, 100010, 110001, 001101. Így a minimális távolság 2, a kód egy $[6, 3, 2]_2$ -kód. Nem lehet önormogonális, mert vannak páratlan súlyú kódszavak, így önduális sem lehet. \square

3.18. feladat. A páros hosszú bináris ismétlődő kód és a $[7, 4]$ Hamming-kód duálisa önormogonális, míg a kiegészített $[8, 4]_2$ és a $[4, 2]_3$ Hamming-kódok önduálisak is.

3.19. feladat. Mutassuk meg, hogy egy önduális bináris kód minden kódszava páros súlyú, egy önduális ternér kód minden kódszavának 3-mal osztható a súlya. Mutassuk meg továbbá, hogy ha egy önduális bináris kódnak van olyan bázisa, amelyben minden kódszó súlya osztható 4-gyel, akkor minden kódszó súlya osztható 4-gyel.

3.20. feladat. A SET[®] nevű játék 81 olyan kártyából áll, melyek rajzolatán négy különböző tulajdonság 3-3 változata különböztethető meg. A négy tulajdonság: az ábra színe (piros, zöld, lila), a figurák száma (1, 2, 3), alakja (káró, kör, pikk), és a színezés telítettsége (üres, csíkos, teli). A négy tulajdonságot egy vektor 4 koordinátájának gondolva, a kártyák mindegyikének megfelel \mathbb{F}_3^4 egy eleme. A játék célja kártyák egy halmazából minél több ún. SET-et kiválasztani. A SET három olyan kártya, melyek minden tulajdonság szerint vagy azonosak, vagy különbözők. Például az alábbi öt kártya között két SET is található. A kártyák alatt az \mathbb{F}_3^4 -be való kódolásukat is megadjuk:

A	B	C	D	E
piros	piros	zöld	lila	lila
1	3	1	1	2
káró	kör	kör	pikk	kör
üres	csíkos	teli	csíkos	üres
0000	0211	1012	2021	2110

SET-et alkotnak az ACD és a BCE kártyahármasok. Például az ACD kártyák különböző színűek, azonos figuraszámúak, különböző figurák vannak rajtuk, és különböző a telítettségük is.

Megmutatható, hogy ki lehet választani a 81-ből 20 kártyát úgy, hogy ne legyen köztük SET, de 21-et már nem.

Például az alábbi mátrix 20 oszlopa 20 ilyen kártya kódja:

$$M = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 2 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 2 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 2 & 1 & 0 & 2 & 1 & 0 & 2 & 1 & 1 & 0 & 2 & 0 & 2 & 1 & 1 & 0 & 2 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Konstruáljunk e táblázat felhasználásával egy $[20, 15, 4]_3$ kódot!

Megoldás. Három \mathbb{F}_3^4 -beli vektor pontosan akkor alkot SET-et, ha összegük a nullvektor, ugyanis $0 + 1 + 2 = 0$, $a + a + a = 0$ ($a = 0, 1, 2$), és más számhármass összege nem 0. Az M mátrixnak tehát nincs három oszlopa, melynek összege 0 lenne. Ez még nem jelenti, hogy bármely három oszlop független, de ha kiegészítjük M -et egy csupa-1-sorral, akkor semmilyen 3 oszlopvektor lineáris kombinációja nem lesz a 0-vektor, így az ezzel az 5×20 -as mátrixszal, mint ellenőrző mátrixszal képzett lineáris kód $[20, 15, 4]_3$ kód lesz. \square

3.5. Dekódolás, szindróma

Tegyük fel, hogy egy $c \in \mathcal{C}$ kódszó helyett egy $v = c + e$ érkezik, ahol e az ún. **hibavektor**. Mivel $cH^T = 0$, ezért

$$vH^T = (c + e)H^T = cH^T + eH^T = eH^T,$$

vagyis vH^T csak a hibavektortól függ, így e vektor jelzi a hibát, orvosi hasonlattal élve olyan, mint a szindróma, mely jelzi a betegséget. Az

$$s = vH^T$$

vektort **szindrómának** nevezzük. A szindróma arra is lehetőséget ad, hogy segítségével megbecsüljük a hibavektort, és így tippeljük az üzenetre. A ML becslésnél a minimális távolságú kódszóra tippelünk. Ha több kódszó is azonos távolságra van, véletlenül választunk közülük. A dekódolás módját egy táblázatba is foglalhatjuk, amit **standard elrendezési táblázatnak** nevezünk. Ennek első sorába a \mathcal{C} kódszavai vannak írva, és minden sorába \mathcal{C} egy mellékosztálya, azaz valamely e vektorral való eltoltja. Arra kell csak ügyelni, hogy minden sorban a legkisebb súlyú vektorok valamelyikét válasszuk e -nek. Világos, hogy egy mellékosztályhoz egyetlen szindróma tartozik, hisz bármely két $c_1, c_2 \in \mathcal{C}$ kódszóra $(c_1 + e)H^T = (c_2 + e)H^T = eH^T = s$. Így a táblázatnak q^{n-k} sora van, vagyis ennyi hibamintát tudunk javítani.

szindróma hiba				
$s_0 = 0$	$e_0 = c_0 = 0$	c_1	\dots	c_{q^k-1}
s_1	e_1	$c_1 + e_1$	\dots	$c_{q^k-1} + e_1$
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
s_{q^n-k-1}	e_{q^n-k-1}	$c_1 + e_{q^n-k-1}$	\dots	$c_{q^k-1} + e_{q^n-k-1}$

3.21. példa (Táblázatos dekódolás). Tekintsük azt a kódot, melynek ellenőrző mátrixa

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Adjuk meg egy standard elrendezési táblázatát. Hány ilyen különböző táblázat létezik, azaz hány különböző dekódolás?

- (1) Írjuk fel a táblázat első sorába $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q^n$ kódszavait, elsőnek a 0-szót.
- (2) Válasszunk ki az \mathbb{F}_q^n megmaradt szavai közül a legkisebb súlyú e szót, és írjuk a hibaoszlopba. Adjuk ezt hozzá mindegyik kódszóhoz, és a $c + e$ összeget írjuk c oszlopába.
- (3) Ismételjük meg az előző lépést, amíg \mathbb{F}_q^n vektorai el nem fogynak.
- (4) Írjuk minden sor fejlécébe a sorhoz tartozó szindrómát.

szindróma	hiba				
000	00000	11110	10101	01011	
100	10000	01110	00101	11011	
010	01000	10110	11101	00011	
001	00100	11010	10001	01111	
111	00010	11100	10111	01001	
101	00001	11111	10100	01010	
110	11000	00110	01101	10011	
011	01100	10010	11001	00111	

A táblázatban félkövéren szedtük azokat a vektorokat, melyeket egy adott lépésben hibavektornak választhatunk. Így e kódnak 4 különböző ML-dekódolása lehetséges.

A standard elrendezési táblázat tulajdonságai tehát a következők:

1. A táblázat az \mathbb{F}_q^n vektortér q^n elemét tartalmazza, ezek q^k oszlopba és q^{n-k} sorba vannak rendezve. Minden sor fejlécébe az adott sorhoz tartozó szindróma kerül.
2. A táblázat minden sora a \mathcal{C} egy mellékosztálya, így az egy sorban lévő két vektor különbsége mindig kódvektor. Különböző sorok különböző mellékosztályok, amik így diszjunktak, de egy sorban sem lehet két azonos vektor, hisz $c_i + e_l = c_j + e_l$ esetén $c_i = c_j$ lenne, ami $i \neq j$ miatt nem lehetséges.
3. Minden sorban az első elem a legkisebb lehetséges súlyú, így e sorba azok a vektorok kerültek, amelyeket ezzel a vektorral, mint hibavektorral javítunk.

A táblázattal való dekódoláshoz valójában elég a fenti hibaoszlopa és a szindrómák oszlopa, ezt nevezzük szindrómatáblázatnak. Ekkor ugyanis egy tetszőleges v vektorra a táblázatból kikeressük az $s = vH^T$ szindrómához tartozó e hibavektort, és a $c = v - e$ kódszóra tippelünk.

Például a fenti kód szindrómatáblázata szindróma szerint rendezve:

szindróma	hiba
000	00000
001	00100
010	01000
011	01100
100	10000
101	00001
110	11000
111	00010

3.22. feladat. Határozzuk meg a 2.1. példabeli $[4, 2, 3]_3$ paraméterű Hamming-kód szindrómatáblázatát! Dekódoljuk a 2112 és az 1101 vektorokat!

4. Hamming kód

4.1. A Hamming kód tulajdonságai

4.1. példa. Keressünk olyan 1-hibajavító lineáris \mathbb{F}_q feletti kódot, melyre k a lehető legnagyobb, ha a javításra használható jegyek $r = n - k$ száma, azaz a redundancia rögzítve van! Mutassuk meg, hogy e kód perfekt!

Megoldás. E kód H ellenőrző mátrixa $r \times n$ -es, a H^T mátrix i -edik sorvektorát jelölje h_i . Legfeljebb 1 hiba esetén az e hibavektor Hamming-súlya legfeljebb 1, így az $s = eH^T$ szindróma vagy a 0-vektor, vagy $e_i h_i$ valamely i -re, ahol e_i az e vektor egyetlen nem-0 koordinátája. Mivel e kód minimális távolsága 3, ezért a 3.11. tétel szerint H -nak bármely 1 és bármely 2 oszlopa lineárisan független (azaz nincs közöttük a 0-vektor, és egyik sem konstansszoros a másiknak). Rögzített $r = n - k$ mellett k maximális, ha n maximális, és n maximális értéke $(q^r - 1)/(q - 1)$. Fogalmazhatunk úgy is, hogy e feltételeknek megfelelő H mátrixot úgy kapunk, ha az \mathbb{F}_q feletti $r - 1$ -dimenziós projektív tér pontjainak koordinátás alakját írjuk H oszlopaiba. Ha h_i első nem-0 koordinátája mindig 1, akkor az $s = e_i h_i$ szindróma első nem-0 koordinátája épp e_i , vagyis a szindrómából az e hibavektor azonnal leolvasható.

E kód perfekt, mert $n = (q^r - 1)/(q - 1)$, azaz $1 + n(q - 1) = q^n - 1$, tehát a Hamming-korlátban egyenlőség áll. \square

4.2. definíció. Vegyünk egy olyan H mátrixot, melynek oszlopai között \mathbb{F}_q^r minden nemnulla vektorának pontosan egy nem nulla konstansszoros szerepel. (Például ilyen az a mátrix, mely az összes olyan nemnulla oszlopvektorból áll, melynek utolsó nemnulla koordinátája 1.) Azt a kódot, melynek a H mátrix az ellenőrző mátrixa, r paraméterű \mathbb{F}_q feletti $H_{r,q}$ **Hamming-kódnak**, duálisát $S_{r,q}$ **szimplex kódnak** nevezzük. (Rögzített r és q esetén minden $H_{r,q}$ kód monomiálisan ekvivalens, hasonlóképp a szimplex kódok.)

4.3. tétel. A $H_{r,q}$ Hamming-kód

$$\left[\frac{q^r - 1}{q - 1}, \frac{q^r - 1}{q - 1} - r, 3 \right]_q$$

paraméterű perfekt kód, a $H_{2,q}$ kód $q > 2$ esetén $[n, n-2, 3]_q$ paraméterű MDS-kód.

Bizonyítás. A Hamming-kód paraméterei a definícióból adódnak, $d = 3$, mert H -ban bármely két oszlop független, de van három összefüggő. A kód perfektségét beláttuk a 4.1. példában. Az $r = 2$ esetben a Singleton-korlát szerint $d \leq n - k + 1 = 3$, másrészt $d = 3$, így itt egyenlőség áll. \square

4.4. példa. Írjuk fel a $H_{2,3}$ és $H_{2,4}$ kódok ellenőrző és generátormátrixát!

Megoldás. A $q = 3$ esetben (felhasználva, hogy $-1 = 2$ és $-2 = 1$)

$$H = \left[\begin{array}{ccc|cc} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 2 & 0 & 0 & 1 \end{array} \right] \quad G = \left[\begin{array}{cc|cc} 1 & 0 & 2 & 2 \\ 0 & 1 & 2 & 1 \end{array} \right]$$

A $q = 4$ esetben legyenek a test elemei $0, 1, \alpha, \alpha + 1$, ahol az \mathbb{F}_2 fölött irreducibilis $\alpha^2 + \alpha + 1$ polinommal végezzük a testbővítést.

$$H = \left[\begin{array}{ccc|cc} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & \alpha & \alpha + 1 & 0 & 1 \end{array} \right] \quad G = \left[\begin{array}{ccc|cc} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & \alpha \\ 0 & 0 & 1 & 1 & \alpha + 1 \end{array} \right]$$

\square

4.5. feladat. Dekódoljuk a fogadott 1212121212121 szót, ha a kód ellenőrző mátrixa

$$\left[\begin{array}{cccccccccccc|c} 1 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right].$$

4.6. példa. Az 1.4. példában n érme közül k méréssel kerestünk egy hamisat. Mi lenne a mérések sorozata az $n = 12$, $k = 3$ esetben?

Megoldás. Írjuk fel a számokat 1-től 12-ig a 3-as számrendszerben a $\{-1, 0, 1\}$ jegyeket használva. Írjuk e számokat egy táblázatba:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Σ
3^0	1	-1	0	1	-1	0	1	-1	0	1	-1	0	0
3^1	0	1	1	1	-1	-1	-1	0	0	0	1	1	2
3^2	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	8

E táblázat a $H_{3,3}$ ternér Hamming-kód ellenőrző mátrixának első 12 oszlopa (egy jegycsere után). Sorösszegei nem nullák, de például a 8-, 9-, 10-, 12-dik oszlopok előjelét ellenkezőjére változtatva ez is elérhető:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Σ
3^0	1	-1	0	1	-1	0	1	1	0	-1	-1	0	0
3^1	0	1	1	1	-1	-1	-1	0	0	0	1	-1	0
3^2	0	0	0	0	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	0

Ezután megsorszámozzuk az érméket, és az i -edik mérés során a j -edik érmét aszerint kezeljük, hogy mi áll a táblázat i -edik sorának j -edik oszlopában. Ha ott

- 1 áll, a jobb serpenyőbe,
- -1 áll, a bal serpenyőbe,
- 0 áll, félre

tesszük. Ha nincs az érmék közt hamis, mindhárom mérés egyensúlyt mutat. Ha pl. az 5. érme nehezebb a többinél, az 1. és 2. mérésnél balra, a harmadiknál jobbra billen a mérleg, azaz egy $(-1, -1, 1)$ vektort kapunk, ami épp a táblázat 5. oszlopa. Ha a három eredmény: balra-egyensúly-jobbra, azaz a mérés eredménye $(-1, 0, 1)$, akkor a 8. érme hamis, és könnyebb a többinél, mert a 8. oszlopban e vektor -1 -szerese szerepel.

Az 1.4. példabeli $n \leq (3^k - 1)/2$ becslésből $k = 3$ esetén $n \leq 13$ jön ki. Vajon 13 érméből is ki tudjuk választani a hamisat? Igen, ha mindazt a lehetőséget kihasználjuk, amit a bizonyítás nem zárt ki, például hogy egy érmét ketté vágjunk, vagy felhasználjunk egy további szabályos érmét. Keressünk ilyen megoldást! Viszont **nem** a válasz, ha a fentihez hasonló megoldást keresünk. \square

4.2. A szimplex kód tulajdonságai

A szimplex kód elnevezés onnan származik, hogy – mint a szimplex csúcsi – a kódszavak egyenlő távolságra vannak egymástól. Ez a távolság q^{r-1} . A 3.4. tétel szerint ezzel ekvivalens, hogy bármely nem nulla szó súlya q^{r-1} .

4.7. tétel (A szimplex kód egyenlő súlyú). *Egy $C \in S_{r,q}$ szimplex kód minden nemnulla kódszavának q^{r-1} a súlya.*

Bizonyítás. Legyen G a $C \in S_{r,q}$ egy generátormátrixa. Tegyük fel, hogy van olyan szó, amelynek súlya $> q^{r-1}$. Válasszunk olyan G -t a kódhoz, melynek első sorába ezt a kódszót írjuk, majd G minden oszlopát osszuk el az oszlop legfőbb elemével, ha az nem 0 vagy 1. Így egy ekvivalens kódot kapunk, melyben a skatulyaelv miatt van két azonos oszlop, hisz, $r - 1$ sorba legfeljebb q^{r-1} különböző vektor írható. Ez ellentmond annak, hogy e mátrixnak bármely két oszlopa lineárisan független, hisz a Hamming-kód minimális távolsága 3.

Tegyük fel, hogy van olyan szó, amelynek súlya $< q^{r-1}$. Az előzőekhez hasonlóan egy generátormátrix első sorába ezt e vektort írva, majd minden 0-kezdetű oszlopot leosztva az első nem nulla koordinátával, $(q^r - 1)/(q - 1) - q^{r-1} = q^{r-2} + \dots + q + 1$ darabnál több 0-kezdetű vektort kapunk, így ismét a skatulyaelv miatt van olyan i szám, hogy a pontosan i darab 0-val kezdődő vektorból q^{r-1-i} -nél több van, vagyis van közöttük két azonos. \square

4.8. következmény. $S_{r,q}$ paraméterei

$$\left[\frac{q^r - 1}{q - 1}, r, q^{r-1} \right]_q.$$

4.9. feladat (Bináris Hamming kód dekódolása). A bináris Hamming-kód H ellenőrző mátrixát lexikografikusnak nevezzük, ha i -edik oszlopában az i szám bináris alakja szerepel (a legkisebb helyiértékű bittel az első sorban). Például

$H_{3,2}$ lexikografikus ellenőrző mátrixa (3). Hogyan egyszerűsödik a szindróma dekódolás?

4.10. feladat (Kódtömörítés). Tegyük fel, hogy egy 40 jeles szavakból álló ternér kódot használunk, melyben mind a 3^{40} szó előfordulhat üzenetként, és ha az üzenet továbbításában egy jelhiba történik, azt a szövegkörnyezetet felhasználva még ki tudjuk javítani. Hogyan tudnánk ezt felhasználva információvesztés nélkül tömöríteni az üzenetet?

4.3. Bővített bináris Hamming-kód

A bináris Hamming-kódból egy ellenőrző összeg hozzáadásával konstruált kódot **bővített bináris Hamming-kódnak** nevezzük. Jele $EH_{r,2}$.

4.11. tétel. Az $EH_{r,2}$ kód paraméterei $[2^r, 2^r - r - 1, 4]$. Ha egy bináris Hamming-kód ellenőrző mátrixa H , akkor az ellenőrző összeg első helyre írásával kapott bővített kód egyik ellenőrző mátrixa

$$\bar{H} = \left[\begin{array}{c|c} 1 & 11 \dots 1 \\ \hline 0 & \\ \vdots & H \\ 0 & \end{array} \right]$$

Bizonyítás. A bővítés eggyel növeli n értékét, k pedig nem változik. A d érték is nő, mivel a minimális 3-súlyú szavak mindegyikéből 4-súlyú lesz. Így e kód paraméterei

$$[2^r, 2^r - r - 1, 4].$$

Legyen H egy bináris Hamming-kód egy tetszőleges ellenőrző mátrixa. Mivel H $r \times n$ -es, ezért a paraméterekből következően egy $(r+1) \times (n+1)$ -es mátrix lesz a bővített kód ellenőrző mátrixa. Elég tehát megmutatnunk, hogy \bar{H} sorai lineárisan függetlenek (ez nyilvánvaló), másrészt ha $c = (c_1, \dots, c_n)$ egy Hamming kódszó, azaz $cH = 0$, akkor a $\bar{c} = (\sum_{i=1}^n c_i, c_1, \dots, c_n)$ szóra $\bar{c}\bar{H}^T = 0$. Ez is nyilvánvaló, a \bar{c} -nak a \bar{H} sorvektoraiával való szorzatára vagy a $cH^T = 0$ összefüggés vagy a $\sum_{i=1}^n c_i + c_1 + \dots + c_n = 0$ összefüggés használható. \square

Például $EH_{1,2}$, $EH_{2,2}$, $EH_{3,2}$, $EH_{4,2}$ egy-egy ellenőrző mátrixa a Hamming-kód lexikografikus ellenőrző mátrixból konstruálva:

$$\left[\begin{array}{c|c} 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|ccc} 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|cccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right] \quad (4)$$

$$\left[\begin{array}{c|cccccccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right]$$

4.4. Elsőrendű bináris Reed–Muller-kód

A bővített bináris $EH_{m,2}$ Hamming-kód duálisát elsőrendű **Reed–Muller-kódnak** nevezzük, jelölése $RM_{1,m}$. (Mivel itt az m paraméter már nem a redundanciát jelenti, nem az r betűt használjuk.) Kis m -ek esetei: $RM_{1,1} = \mathbb{F}_2^2$, $RM_{1,2} =$ a 4-hosszú paritásellenőrző kód, $RM_{1,3} = EH_{3,2}$, mert önduális. Az $RM_{1,5}$ kód érdekessége, hogy 1969-ben ezt használta a Mariner 6 és 7 a Marsról készült képek továbbításánál.

A (4) mátrixai tehát generátormátrixai e kódoknak. Ezek rekurzív tulajdonsága leolvasható e mátrixokról, ha másként blokkosítjuk:

$$\left[\begin{array}{c|c} 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|cc} 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{cccc|cccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right] \quad (5)$$

$$\left[\begin{array}{cccccccc|cccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right]$$

A rekurzív összefüggés tehát:

$$H_0 = [1], \quad H_m = \left[\begin{array}{c|c} H_{m-1} & H_{m-1} \\ \hline 00 \dots 0 & 11 \dots 1 \end{array} \right]$$

4.12. tétel. Az $RM_{1,m}$ kód bináris $[2^m, m+1, 2^{m-1}]_2$ -kód.

Bizonyítás. Az $n = 2^m$, $k = m+1$ világos a definícióból. Az $RM_{1,m}$ kód generátormátrixának konstrukciójából következik, hogy az $S_{m,2}$ kód kódszavai egy vezető 0-val, valamint ezek komplementerei (az $111 \dots 1$ vektorral való összeg miatt) mind kódszavak, ezzel viszont meg is kaptuk mind a 2^{m+1} kódszót. E szavak súlya a $000 \dots 0$ és az $111 \dots 1$ kódszavakat kivéve 2^{m-1} . \square

Az $RM_{1,m}$ kód is ekvidisztáns, hisz – a komplementer vektorpárokat kivéve – bármely két szó távolsága 2^{m-1} .

4.5. Hadamard dekódolás

Végezzük el az $RM_{1,m}$ kód szavain az alábbi $\mathbb{F}_2 \rightarrow \mathbb{R}$ jelcserét: $0 \mapsto 1, 1 \mapsto -1$. A c kódszó képét jelölje $c^\pm \in \{1, -1\}^n$, az így kapott kódot $RM_{1,m}^\pm$.

4.13. lemma. $RM_{1,m}^\pm$ kódszavaira igazak az alábbiak:

- Ha $c^\pm \in RM_{1,m}^\pm$, akkor $-c^\pm \in RM_{1,m}^\pm$, így a kód 2^{m+1} szava indexelhető úgy, hogy $c_i^\pm = -c_j^\pm$, ha $|j-i| = 2^m$.
- Ha $c_i^\pm, c_j^\pm \in RM_{1,m}^\pm$, akkor

$$c_i^\pm \cdot c_j^\pm = \begin{cases} 2^m & \text{ha } c_i^\pm = c_j^\pm \\ -2^m & \text{ha } c_i^\pm = -c_j^\pm \\ 0 & \text{ha } c_i^\pm \neq \pm c_j^\pm. \end{cases}$$

Bizonyítás. A csupa-1 kódszóra $(1 + c)^\pm = -c^\pm$, ami igazolja az első állítást.

Ha $x^\pm, y^\pm \in \{1, -1\}^n$ két tetszőleges ± 1 -vektor, akkor $x^\pm \cdot y^\pm = n - 2 d_H(x^\pm, y^\pm)$, ugyanis a skaláris szorzat megegyezik azon koordináták száma, ahol a két kód megegyezik ($n - d_H(x^\pm, y^\pm)$), mínusz azon koordináták száma, ahol különböznek ($d_H(x^\pm, y^\pm)$). Az $x^\pm = c_i^\pm, y^\pm = c_j^\pm, c_i^\pm \neq c_j^\pm, c_i^\pm \neq -c_j^\pm$ esetben $d_H(x^\pm, y^\pm) = n/2$, ami bizonyítja a második állítást. \square

A lemma szerinti indexeléssel készítsünk egy M mátrixot az $RM_{1,m}^\pm$ kód első 2^m szavából. Például az $RM_{1,2}^\pm$ kódnál az (5)-beli generátormátrixából kiindulva, és az 1-vektor helyett a 0-vektort használva:

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \Rightarrow \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \Rightarrow \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \Rightarrow M = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 \end{bmatrix}$$

Mivel így egyik kódszó ellentettje sem szerepel e mátrix soraiban, ezért fennáll az $MM^T = nI$ összefüggés.

Azokat az $n \times n$ -es ± 1 -mátrixokat, melyek eleget tesznek az

$$MM^T = nI_n \quad (6)$$

összefüggésnek, n -edrendű **Hadamard-mátrixoknak** nevezzük.

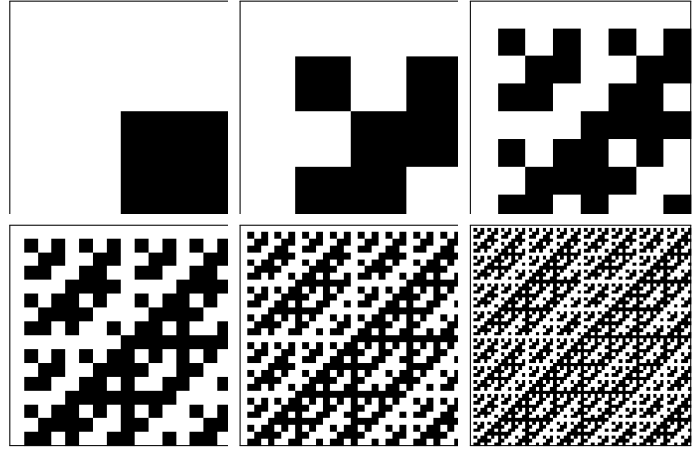
4.14. feladat. Ha M_n egy n -edrendű Hadamard mátrixot jelöl, akkor

1. $n = 1, n = 2$ vagy $n \equiv 0 \pmod{4}$.
2. $M_n \otimes M_m$ egy nm -rendű Hadamard-mátrix (\otimes a Kronecker-szorzatot jelöli).
3. Ha $M_2 = \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{bmatrix}$, akkor a rekurzív $M_{2^n} = M_2 \otimes M_{2^{n-1}}$ összefüggés Hadamard-mátrixokat ad (ld. a 4. ábrát).

Az mindmáig nyitott kérdés, hogy milyen n -ekre létezik n -edrendű Hadamard-mátrix. Sejtés, hogy minden 4-gyel osztható értékre létezik. 1000 alatti eldöntetlen értékek: 668, 716, 892.

Mivel $x^\pm \cdot y^\pm = n - 2 d_H(x^\pm, y^\pm)$, ezért a ML-dekódolás azzal ekvivalens, hogy egy fogadott x szó ahhoz az c kódszóhoz van legközelebb, mellyel vett skaláris szorzata maximális abszolút értékű. A Hadamard-dekódolás az az eljárás, melyben a fogadott x szóhoz az M mátrixnak azt a sorát választjuk, amellyel vett skaláris szorzata maximális abszolút értékű, azaz amely az Mx^T legnagyobb abszolút értékű koordinátájához tartozik.

Például legyen a fogadott vektor $x = (-1, -1, -1, 1, 1, 1, -1, -1)$. Ekkor az $M_8 x^T$ legnagyobb abszolút értékű koordinátája a 7-dik, és negatív

4. ábra. A 4.14. feladatban konstruált Hadamard mátrixok ábrázolása az $1 \mapsto$ fehér, $-1 \mapsto$ fekete megfeleletéssel.

előjelű:

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 & 1 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 & 1 & 1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 & 1 & -1 & -1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & -1 & -1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 & -1 & 1 & -1 & 1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 & -1 & -1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 & -1 & 1 & 1 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -1 \\ -1 \\ -1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ -1 \\ -1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -2 \\ -2 \\ 2 \\ 2 \\ -2 \\ -2 \\ -6 \\ 2 \end{bmatrix}$$

Ezért az M 7-dik sorvektorának -1 -szerese lesz x Hadamard-dekódoltja, azaz a

$$c_{7+8} = c_{15} = (-1, -1, 1, 1, 1, 1, -1, -1)$$

kódszó. E módszer lágy dekódolásnál is ugyanúgy használható (azaz amikor nem a dekóder által meghatározott jelet, hanem a demodulátor által nyújtott, bizonytalanabb értéket kapjuk vissza). Például ha az $y = (-1.3, 0.1, 0, 0.6, 1.6, -1.1, 0.2, 0.1)$ vektort mérjük a csatornán, az $My^T = (0.2, 0.8, -1.6, 1.8, -1.4, -4.8, -2.0, -3.4)$ alapján a 6-dik sor ellentettje a legvalószínűbb üzenet.

4.15. feladat. Az r -edrendű $RM_{r,m}$ Reed-Muller-kód.....

5. Ciklikus kód

5.1. Alapfogalmak

5.1. definíció. A C lineáris kód **ciklikus**, ha bármely $c = (c_0, \dots, c_{n-1}) \in C$ esetén $\vec{c} = (c_{n-1}, c_0, \dots, c_{n-2}) \in C$.

Könnyen ellenőrizhető, hogy az ismétlődő kód és a nullösszegű kód ciklikus, és hogy a $H_{3,2}$ Hamming kód megfelelő koordinátacserével ciklikussá tehető.

A ciklikusság és a linearitás független egymástól. Például a $\{000, 110, 101, 011, 111\}$ kódban minden szó ciklikus eltoltja is kódszó, de e kód nem lineáris.

Használjuk a kölcsönösen egyértelmű

$$a = (a_0, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^n \leftrightarrow a(x) = a_0 + \dots + a_{n-1}x^{n-1} \in \mathbb{F}_q[x]_n$$

megfeleltetést. Az $a(x)$ az a vektorhoz (szóhoz) rendelt polinom, a az $a(x)$ polinomhoz rendelt szó. A $c \leftrightarrow c(x)$ hozzárendeléssel azonosítjuk a kódszavak e két megadását, amit a $c(x) \in \mathcal{C}$ jelöléssel is kifejezünk.

Ha $\vec{c} = (c_{n-1}, c_0, \dots, c_{n-2})$, akkor a hozzárendelt polinom $\vec{c}(x) = c_{n-1} + c_0x + \dots + c_{n-2}x^{n-1} = xc(x) - c_{n-1}(x^n - 1)$ azaz

$$\vec{c}(x) = xc(x) \pmod{(x^n - 1)}.$$

Ennek alapján tetszőleges $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomra $f(x) \in \mathcal{C} \pmod{(x^n - 1)}$ azt jelöli, hogy $f(x) \pmod{(x^n - 1)}$ hozzárendelt kódszava \mathcal{C} -ben van. Elegánsabb, ha úgy tekintünk a kódra, hogy $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q[x]/(x^n - 1)$. Például a bináris $\mathcal{C} = \{000, 110, 101, 011, 111\}$ kódra $1+x^4 \in \mathcal{C} \pmod{(x^3 - 1)}$, mert $1+x^4 = 1+x \pmod{(x^3 - 1)}$, amihez az 110 szó tartozik.

5.2. tétel. Legyen $\mathcal{C} \neq \{0\}$ egy \mathbb{F}_q fölötti n -hosszú ciklikus kód.

1. Egyetlen minimális fokú $g(x) \in \mathcal{C}$ főpolinom létezik, és erre

$$\mathcal{C} = \{f(x)g(x) : f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}\},$$

ahol $r = \deg g(x)$.

2. $k = n - r$.

3. $g(x) \mid x^n - 1$ az $\mathbb{F}_q[x]$ -ben, azaz van olyan $h(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n$, hogy $g(x)h(x) = x^n - 1$.

Bizonyítás. Először belátjuk, hogy $\pmod{(x^n - 1)}$ polinomok ideált alkotnak: \mathcal{C} ciklikus $\rightsquigarrow x^i c(x) \in \mathcal{C} \pmod{(x^n - 1)}$, \mathcal{C} lineáris $\rightsquigarrow \sum a_i x^i c(x) \in \mathcal{C} \pmod{(x^n - 1)}$, $\rightsquigarrow \forall a(x) \in \mathbb{F}_q[x] : a(x)c(x) \in \mathcal{C} \pmod{(x^n - 1)}$.

Mivel $\mathcal{C} \neq \{0\}$, van (legalább) egy minimális fokú főpolinom, legyen egy ilyen $g(x)$, foka legyen r . Az előzők szerint minden $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}$ polinomra $f(x)g(x) \in \mathcal{C}$. Megmutatjuk egyrészt, hogy g egyértelmű, másrészt, hogy minden $c(x) \in \mathcal{C}$ polinomhoz van olyan $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}$, hogy $f(x)g(x) = c(x)$.

$g(x)$ egyértelmű, hisz ha létezne egy $g'(x) \neq g(x)$ főpolinom is, akkor $g(x) - g'(x) \neq 0$ kisebb fokú lenne, ami ellentmondás. (Tudjuk, az $\mathbb{F}[x]$ polinomgyűrű főideálgyűrű.)

Legyen $c(x) \in \mathcal{C}$. Ekkor létezik olyan $f(x)$ és $s(x)$ polinom, hogy $c(x) = f(x)g(x) + s(x)$, és $\deg s(x) < \deg g(x) = r$. Mivel $s(x) = c(x) - f(x)g(x)$ és a jobb oldal \mathcal{C} -beli, ezért $s(x)$ is, ami csak akkor lehet, ha $s(x) = 0$ és $c(x) = f(x)g(x)$.

A \mathcal{C} ideál altér is, melynek dimenziója a konstrukcióból leolvasható: $n - r$.

A fentihez hasonló érveléssel: egyértelműen létezik olyan $h(x)$ és $s(x)$ polinom, hogy $\deg s(x) < \deg g(x)$, és $x^n - 1 = h(x)g(x) + s(x)$. Ekkor $s(x) \equiv (-h(x))g(x) \pmod{(x^n - 1)}$, azaz $s(x) \in \mathcal{C}$, ami a fokszáma miatt csak $s(x) = 0$ esetén lehetséges. \square

A tételbeli $g(x)$ polinomot a \mathcal{C} lineáris ciklikus kód **generátorpolinomjának**, a $h(x)$ polinomot **ellenőrző polinomjának** nevezzük.

A fenti tétel kiterjeszthető a nullvektorból álló $\mathcal{C} = \{0\}$ kódra is azzal a megállapodással, hogy ekkor $x^n - 1$ a generátorpolinom.

5.3. példa. Soroljuk fel az összes 4- és 7-hosszú bináris, ciklikus kódot!

Megoldás. A 4-hosszú kódok generátorpolinomjai osztói az $x^4 - 1 = x^4 + 1 = (x + 1)^4$ polinomnak.

$g(x)$	$ \mathcal{C} $	kód
1	16	\mathbb{F}_2^4
$x + 1$	8	$\{1100^*, 1010^*, 0000, 1111\}$
$x^2 + 1$	4	$\{1010^*, 0000, 1111\}$
$x^3 + x^2 + x + 1$	2	$\{1111, 0000\}$
$x^4 + 1$	1	$\{0000\}$

A 7-hosszú kódok generátorpolinomjai osztói az $x^7 - 1 = x^7 + 1 = (x + 1)(x^3 + x + 1)(x^3 + x^2 + 1)$ polinomnak.

$g(x)$	$ \mathcal{C} $	kód
1	128	\mathbb{F}_2^7
$x + 1$	64	paritásellenőrző kód
$x^3 + x + 1$	16	[7, 4] Hamming-kód
$x^3 + x^2 + 1$	16	[7, 4] Hamming-kód
$x^4 + x^3 + x^2 + 1$	8	[7, 3] sziplex kód
$x^4 + x^2 + x + 1$	8	[7, 3] sziplex kód
$x^6 + x^5 + x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$	2	ismétlő kód
$x^7 + 1$	1	$\{0000000\}$

\square

5.4. tétel. Ha \mathcal{C} egy ciklikus n -hosszú kód, akkor

$$\mathcal{C} = \{c(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n : c(x)h(x) \equiv 0 \pmod{(x^n - 1)}\}.$$

Bizonyítás. \subseteq : $c(x) \in \mathcal{C} \iff \exists f(x) : c(x) = f(x)g(x) \rightsquigarrow c(x)h(x) = f(x)g(x)h(x) = f(x)(x^n - 1) \equiv 0 \pmod{(x^n - 1)}$.

\supseteq : $c(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n \rightsquigarrow c(x)h(x) = f(x)(x^n - 1) = f(x)g(x)h(x) \rightsquigarrow c(x)h(x) = (c(x) - f(x)g(x))h(x) = 0$, de $h(x) \neq 0 \rightsquigarrow c(x) = f(x)g(x)$. \square

5.5. feladat. Egy ciklikus kódra szindróma a következőképp is definiálható: mivel a \mathcal{C} kódhoz tartozó kódpolinomok pontosan azok, amelyek a $g(x)$ generátorpolinom többszörösei, ezért egy tetszőleges $p(x)$ polinom $s(x)$ szindrómája lehet a $g(x)$ -szel való osztási maradéka, azaz

$$p(x) = f(x)g(x) + s(x), \quad \text{ahol } \deg s < \deg g,$$

hisz $s(x)$ pontosan akkor 0, ha $p(x)$ kódpolinom. A $p(x)$ szindrómapolinomját jelölje $s(x)$, az eltoljtáéhoz, azaz a $\vec{p}(x)$ polinomhoz tartozó szindrómát jelölje $s_1(x)$. Mutassuk meg, hogy $s_1(x)$ az $xs(x)$ polinom $g(x)$ -szel való osztási maradéka. (Másként fogalmazva mutassuk meg, hogy a $p(x)$

eltoltja modulo $x^n - 1$ polinom szindrómája a $p(x)$ szindrómájának eltoltja modulo $g(x)$.)

5.2. Generátormátrixok

Világos, hogy a $g(x) = g_0 + \dots + g_r x^r$ generátorpolinomú kód generátormátrixa

$$\begin{bmatrix} g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 & \dots & \dots & 0 \\ 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \dots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 \\ 0 & \dots & \dots & 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r \end{bmatrix} \quad (7)$$

ugyanis e mátrix valóban $n-k$ rangú, hisz $g_r = 1$, $(n-k) \times n$ -es, és sorvektorai kódszavak. Ezt nevezik **ciklikus generátormátrixnak**. Sorlépcsős alakú a főátlóban nemnulla elemekkel, ugyanis $g(x)h(x) = x^n - 1$ miatt $g_0 h_0 = g(0)h(0) = 0^n - 1 = -1$, így $g_0 \neq 0$.

Például az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú $[7, 4]$ -kód és az $x^4 + x^2 + x + 1$ generátorpolinomú $[7, 3]$ -kód generátormátrixai:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad (8)$$

A ciklikus kódok másik szép tulajdonsága, hogy a ciklikus mátrix sorlépcsős alakú, így első k oszlopa lineárisan független, azaz a kódhoz van szisztematikus kódolás, és így standard alakú generátormátrix is.

5.6. tétel. *Egy \mathcal{C} ciklikus lineáris kód*

$$m = (m_0, \dots, m_{k-1}) \mapsto (m_0, \dots, m_{k-1}, -s_0, \dots, -s_{r-1})$$

standard kódolásának maradék r koordinátája az $x^r m(x)$ polinom $g(x)$ -szel való maradékos osztásából kapott $s(x) = \sum_{i=0}^{r-1} s_i x^i$ maradék együtthatóiból áll.

Bizonyítás. A maradékos osztás legyen $x^r m(x) = f(x)g(x) + s(x)$, ahol $\deg s(x) < r$. Ebből

$$f(x)g(x) = x^r m(x) - s(x) \leftrightarrow (-s_0, \dots, -s_{r-1}, m_0, \dots, m_{k-1})$$

ami \mathcal{C} -beli, és ennek k -szoros ciklikus eltoltja, ami ugyancsak \mathcal{C} -beli, épp az m üzenet keresett szisztematikus kódolása. \square

5.7. példa. Határozzuk meg az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú $[7, 4]$ -kód és az $x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ generátorpolinomú $[7, 3]$ -kód standard generátormátrixát, majd bizonyítsuk, hogy a kódok egymás duálisai.

1. megoldás. A (8) generátormátrixaikból elemi sorműveletekkel megkapható a standard generátormátrix:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

Ha a második kódot az utolsó három oszlopra szisztematizáljuk, akkor a

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

mátrixot kapjuk, ami bizonyítja, hogy az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú és az $x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ generátorpolinomú kódok duálisai egymásnak. (Ez meglepő, mert talán azt várnánk, hogy ha $g(x)h(x) = x^n - 1$, akkor a $g(x)$ és $h(x)$ generátorpolinomú kódok legyenek egymás duálisai, de ez a sejtés nem teljesül.)

2. megoldás. A standard generátormátrix sorai megkaphatók a standard bázis kódolásával. Ezt az 5.6. tétel szerint az $x^r x^i$ ($i = 0, \dots, k-1$) polinomok $g(x)$ -szel való osztási maradékból kapjuk. Például az $x^3 + x^2 + 1$ generátormátrixának harmadik sorában a 0010 üzenet, azaz az x^2 üzenetpolinom kódja szerepel. Az $x^3 x^2 = (x^3 + x^2 + 1)(x^2 + x + 1) + (x+1)$ maradékos osztás maradéka $x+1$, azaz a maradék koordináták 110, így a mátrix harmadik sora 0010110. \square

5.8. feladat. Mutassuk meg, hogy ha $g(x)$ egy n -hosszú bináris ciklikus kód generátorpolinomja, és (1) $x+1$ osztója $g(x)$ -nek, akkor a kód minden kódszava páros súlyú, (2) ha $x+1$ nem osztója $g(x)$ -nek és n páratlan, akkor a csupa 1-esből álló szó kódszó, (3) ha az n -nél kisebb pozitív m egészekre $g(x)$ nem osztója $x^m - 1$ -nek, akkor a kód minimális súlya legalább 3.

5.9. feladat. Igazoljuk, hogy ha $g(x)$ egy ciklikus $[n, k, d]$ -kód generátorpolinomja, akkor $g(x^m)$ egy ciklikus $[mn, mk, d]$ -kódot generál.

5.3. Fordított kód

Ciklikus kóddal ekvivalens kód nem szükségképp ciklikus. Pl. a 70 darab $[7, 4]$ Hamming-kódból csak kettő ciklikus, és ezek a kódszavak megfordításával kaphatók meg egymásból.

A \mathcal{C} kódból a koordináták sorrendjének megfordításával kapott \mathcal{C}^- kódot **fordított kódnak** nevezzük. Ez olyan koordinátapermutáció, amely ciklikus kódot ciklikusba visz.

Egy tetszőleges m -edfokú $a(x)$ polinom fordítottján az

$$a^-(x) = \sum_{i=0}^m a_{m-i} x^i = x^m a(x^{-1})$$

polinomot értjük. Így ha a $c = (c_0, \dots, c_{n-1}) \in \mathcal{C}$ szóhoz rendelt polinom $c(x)$, akkor a $c^- = (c_{n-1}, \dots, c_0) \in \mathcal{C}^-$ fordított szóhoz rendelt polinom

$$c^-(x) = \sum_{i=0}^{n-1} c_{n-1-i} x^i = x^{n-1} c(x^{-1}).$$

5.10. állítás. *Ha a ciklikus \mathcal{C} kód egy generátorpolinomja $g(x)$, akkor a $g_0^{-1} g^-(x)$ polinom a \mathcal{C}^- kódot generálja.*

Bizonyítás. A (7) ciklikus generátormátrixból a sorok nem-nulla részének megfordításával kapott alábbi mátrix a \mathcal{C}^- generátormátrixa:

$$\frac{1}{g_0} \begin{pmatrix} g_r & g_{r-1} & \cdots & g_1 & g_0 & 0 & \cdots & \cdots & 0 \\ 0 & g_r & g_{r-1} & \cdots & g_1 & g_0 & 0 & \cdots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \cdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \cdots & 0 & g_r & g_{r-1} & \cdots & g_1 & g_0 & 0 \\ 0 & \cdots & \cdots & 0 & g_r & g_{r-1} & \cdots & g_1 & g_0 \end{pmatrix}$$

Mivel $g_r = 1$, ezért e mátrix sorai függetlenek, mindegyikük a \mathcal{C}^- kódból való, és a sorok száma a kód dimenziójával megegyezik, így e mátrix valóban a $g_0^{-1}g^-(x)$ főpolinomhoz tartozó generátormátrix. \square

5.4. Ciklikus kód duálisa

Jellemezzük ciklikus kód duálisát. Ehhez a fordított kódot használjuk.

5.11. tétel. *Ciklikus kód duálisa ciklikus.* Ha az n -hosszú \mathcal{C} ciklikus kód ellenőrző polinomja $h(x)$, akkor \mathcal{C}^\perp generátórpolinomja $h_0^{-1}h^-(x)$.

Bizonyítás. A duális kód ciklikussága triviális. Legyen $g(x)$ és $h(x)$ a \mathcal{C} kód generátor- és ellenőrző polinomja (tehát $g(x)h(x) = x^n - 1$), és legyen a $h(x)$ által generált kód \mathcal{D} . Így

$$\begin{aligned} \mathcal{C} &= \{a(x)g(x) : a(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}\}, \\ \mathcal{D} &= \{b(x)h(x) : b(x) \in \mathbb{F}_q[x]_r\}. \end{aligned}$$

Legyen $c \in \mathcal{C}$, $d \in \mathcal{D}$ két kódszó, és a hozzájuk rendelt polinomok $c(x) = a(x)g(x)$, $d(x) = b(x)h(x)$. Ekkor $c(x)d(x) = a(x)g(x)b(x)h(x) = a(x)b(x)(x^n - 1)$. Mivel $\deg a(x) \leq n-r-1$ és $\deg b(x) \leq r-1$, ezért $\deg(a(x)b(x)) \leq n-r-1+r-1 = n-2$, így $c(x)d(x)$ -ben x^{n-1} együtthatója 0, azaz

$$0 = \sum_{i=0}^{n-1} c_i d_{n-1-i} = (c_0, \dots, c_{n-1}) \cdot (d_{n-1}, \dots, d_0) = c \cdot d^-$$

Eszerint \mathcal{C} minden kódszava merőleges \mathcal{D}^- minden kódszavára, tehát $\mathcal{D}^- \subseteq \mathcal{C}^\perp$. Másrészt $\dim \mathcal{C}^\perp = r = \deg h^-(x) = \dim \mathcal{D}^-$, tehát $\mathcal{C}^\perp = \mathcal{D}^-$. \square

Az 5.7. példa duális kódjainak generátórpolinomjai a $g(x) = x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ és $h(x) = x^3 + x + 1$ jelölésekkel $g(x)$ és $h^-(x) = x^3 h(x^{-1}) = x^3(x^{-3} + x^{-1} + 1) = 1 + x^2 + x^3$.

6. Súlyfüggvény

Távolság- és súlyfüggvény

6.1. definíció. Legyen \mathcal{C} egy tetszőleges n -hosszú kód. **Távolságeloszlása**

$$A_i = \frac{1}{|\mathcal{C}|} |\{(c, c') \mid c, c' \in \mathcal{C}, d(c, c') = i\}| \quad i = 1, 2, \dots, n.$$

A \mathcal{C} távolságpolinomja:

$$W_{\mathcal{C}}(x, y) = \sum_{i=0}^n A_i x^{n-i} y^i.$$

Lineáris kód esetén a távolságeloszlás és a távolságpolinom megegyezik a kód **súlyeloszlásával**, illetve **súlypolinomjával**, amikor

$$A_i = |\{c \mid w_{\mathbb{H}}(c) = i\}|.$$

Duális kód súlyfüggvénye

6.2. tétel (MacWilliams-formula). *Ha \mathcal{C} egy \mathbb{F}_q fölötti n -hosszú lineáris kód, akkor \mathcal{C}^\perp súlyfüggvénye*

$$W_{\mathcal{C}^\perp}(x, y) = \frac{1}{|\mathcal{C}|} W_{\mathcal{C}}(x + (q-1)y, x - y).$$

Bizonyítás. Tekintsük \mathbb{F}_q^n -et eseménytérnek, elemeit egy üzenet elküldésekor keletkező hibavektornak. Ha egy karakter hibájának valószínűsége p , akkor egy $x \in \mathbb{F}_q^n$ vektor valószínűsége

$$\mathbb{P}(x) = \left(\frac{p}{q-1}\right)^{w_{\mathbb{H}}(x)} (1-p)^{n-w_{\mathbb{H}}(x)}$$

Egy $S \subseteq \mathbb{F}_q^n$ valószínűsége $\mathbb{P}(S) = \sum_{x \in S} \mathbb{P}(x)$. Annak valószínűsége, hogy egy vektor épp kódszó:

$$\mathbb{P}(\mathcal{C}) = \sum_{i=0}^n A_i \left(\frac{p}{q-1}\right)^i (1-p)^{n-i} = W_{\mathcal{C}}\left(1-p, \frac{p}{q-1}\right).$$

$\mathbb{P}(\mathcal{C})$ értékét másként is kiszámoljuk (kettős leszámolás). Tekintsük az összes olyan (c, c') vektorpárt, ahol $c \cdot c' \neq 0$ és $c' \in \mathcal{C}^\perp$. Ekkor

$$\sum_{(c, c')} \mathbb{P}(c) = (1 - \mathbb{P}(\mathcal{C})) (q^{n-k} - q^{n-k-1}),$$

ugyanis $c \notin \mathcal{C}$ és a c -re merőleges vektorok \mathcal{C}^\perp -ből egy $n-k-1$ -dimenziós alteret vágnak ki. Ezután rögzítsünk egy $c' \in \mathcal{C}^\perp$ szót, és számoljuk össze, mennyivel járul hozzá a főnti összeghez! A c' súlya legyen w . Jelölje $f(j)$ azoknak a j -eseknek a számát, amelyek csupa nemnulla elemből állnak és összegük sem nulla. Látható, hogy $f(1) = q-1$ és $f(j) = (q-1)^j - f(j-1)$, amiből $f(j) = \frac{q-1}{q}((q-1)^j + (-1)^j)$. Így c' hozzájárulása

$$\sum_{j=1}^w (1-p)^{w-j} \left(\frac{p}{q-1}\right)^j f(j) = \frac{q-1}{q} \left(1 - \left(1 - \frac{pq}{q-1}\right)^w\right).$$

Innen összegzés után $\mathbb{P}(\mathcal{C})$ kifejezhető:

$$\begin{aligned}\mathbb{P}(\mathcal{C}) &= 1 - \frac{1}{q^{n-k} - q^{n-k-1}} \sum_{c' \in \mathcal{C}^\perp} \frac{q-1}{q} \left(1 - \left(1 - \frac{pq}{q-1} \right)^w \right) \\ &= \frac{1}{q^{n-k}} \sum_i A'_i \left(1 - \frac{pq}{q-1} \right)^i \\ &= \frac{1}{|\mathcal{C}^\perp|} W_{\mathcal{C}^\perp} \left(1, 1 - \frac{pq}{q-1} \right)\end{aligned}$$

Végül kaptuk, hogy

$$W_{\mathcal{C}} \left(1 - p, \frac{p}{q-1} \right) = \frac{1}{|\mathcal{C}^\perp|} W_{\mathcal{C}^\perp} \left(1, 1 - \frac{pq}{q-1} \right)$$

Ez az $x = 1 - p$, és $y = p/(q-1)$ helyettesítéssel, a \mathcal{C} és duálisának fölcserélésével a bizonyítandó képletet adja. \square

6.3. feladat. Egyváltozós súlypolinomnak az

$$A_{\mathcal{C}}(z) = W(1, z) = \sum_i A_i z^i$$

polinomot nevezük. Igazoljuk, hogy

$$A_{\mathcal{C}^\perp} = q^{-k} (1 + (q-1)z)^n A_{\mathcal{C}} \left(\frac{1-z}{1+(q-1)z} \right).$$

6.4. feladat. Határozzuk meg a $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód súlypolinomját, és ellenőrizzük duálisának súlypolinomját a MacWilliams-tétellel.

7. BCH-kód

Bose, Ray-Chaudhuri és Hocquenghem (BCH) által konstruált kód:

7.1. definíció. Egy n -hosszú, \mathbb{F}_q fölötti, legalább t hibát javító kódot konstruálunk:

- Meghatározzuk azt a legkisebb m egészt, melyre \mathbb{F}_{q^m} -nek van egy a primitív n -edik egységgyöke.
- Választunk egy nemnegatív b egészt.
- Meghatározzuk a következő $2t$ elem mindegyikének minimálpolinomját: $a^b, a^{b+1}, \dots, a^{b+2t-1}$.
- A generátorpolinom ezek legkisebb közös többszöröse.

E kód neve **BCH-kód**. Ezt **szűkebb értelemben vett BCH-kódnak** nevezük, ha $b = 1$, és **primitívnek**, ha $n = q^m - 1$.

7.2. tétel (A BCH-korlát). *Legyen \mathcal{C} egy ciklikus $[n, k]_q$ -kód a g generátorpolinommal. Legyen \mathbb{F}_{q^m} az \mathbb{F}_q legkisebb olyan testbővítése, melyben van primitív n -edik egységgyök, jelölje ezt a . Legyen g minimális fokú olyan polinom, melynek az egymást követő $2t$ darab $a^b, a^{b+1}, \dots, a^{b+2t-1}$ hatvány mindegyike gyöke. Ekkor $d \geq 2t + 1$.*

A becslés nem mindig éles.

Bizonyítás. Könnyen fölírható a kód ellenőrző mátrixa: mivel minden kódpolinom $c(x) = m(x)g(x)$ alakú és $c(a^i) = m(a^i)g(a^i) = m(a^i)0 = 0$, ahol $i = b, b+1, \dots, b+2t-1$. Ezért ha $c(x) = \sum_i c_i x^i$, akkor $c(a^i) = (c_0, c_1, c_2, \dots, c_{n-1}) \cdot (1, a^i, a^{2i}, \dots, a^{(n-1)i}) = 0$, ahol $i = b, b+1, \dots, b+2t-1$. Innen

$$H = \begin{bmatrix} 1 & a^b & a^{2b} & \dots & a^{(n-1)b} \\ 1 & a^{b+1} & a^{2(b+1)} & \dots & a^{(n-1)(b+1)} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 1 & a^{b+2t-1} & a^{2(b+2t-1)} & \dots & a^{(n-1)(b+2t-1)} \end{bmatrix}$$

Ha volna $2t + 1$ -nél kisebb súlyú c szó, akkor $Hc^T = 0$ miatt kiválasztva H -ból a c nemnulla koordinátáinak megfelelő oszlopokat és ugyanannyi sort, egy olyan négyzetes mátrixot kapnánk, melynek determinánsa egyrészt 0, hisz oszlopai lineárisan összefüggők a c elemeivel vett lineáris kombinációk miatt, másrészt nem lehet 0, mivel determinánsa Vandermonde-determináns különböző elemekkel. \square

8. Általánosított Reed–Solomon-kód

Reed és Solomon 1960-ban definiálta.

8.1. definíció. Legyen $v = (v_1, v_2, \dots, v_n) \in \mathbb{F}^n$ nemnulla elemű, $a = (a_1, a_2, \dots, a_n) \in \mathbb{F}^n$ csupa különböző elemből álló vektor ($n \leq |\mathbb{F}|$), és legyen $0 \leq k \leq n$ egész. Ekkor a

$$\text{GRS}_{n,k}(a, v) = \{ (v_1 c(a_1), v_2 c(a_2), \dots, v_n c(a_n)) \mid c(x) \in \mathbb{F}[x]_k \}$$

kódot **általánosított Reed–Solomon-kódnak** nevezük. Itt a $c(x)$ polinomhoz tartozó kódszót fogjuk c -vel jelölni.

8.2. tétel. $\text{GRS}_{n,k}(a, v)$ *lineáris $[n, k, n - k + 1]$ -kód, tehát MDS-kód.*

Bizonyítás. A linearitás nyilvánvaló a definícióból, ugyanis a $c_1 \leftrightarrow c_1(x)$ és a $c_1 \leftrightarrow c_1(x)$ megfeleltetésekéből $sc_1 + c_1 \leftrightarrow sc_1(x) + c_1(x)$ adódik tetszőleges s konstansra.

Legyen $c_1(x), c_1(x) \in \mathbb{F}[x]_k$ két különböző polinom. Ekkor $c_2(x) = c_1(x) - c_1(x) \neq 0$ és k -nál kisebb fokú, továbbá $c_2 = c_1 - c_1$ és $w_H(c_2) = d_H(c_1, c_1)$. c_2 -nek is legfőljebb $k - 1$ zérushelye van, ezért $w_H(c_2) \geq n - (k - 1)$, de ez a korlát el is érhető, ha $c_2(x) = \prod_{i=1}^{k-1} (x - a_i)$, tehát e kódra a Singleton korlát éles, azaz MDS-kód. \square

8.3. tétel. *Legyen $u = (u_1, u_2, \dots, u_n)$. Ekkor*

$$\text{GRS}_{n,k}(a, v)^\perp = \text{GRS}_{n, n-k}(a, u), \text{ ahol } L_i(x) = \prod_{\substack{j=1 \\ j \neq i}}^n (x - a_j),$$

és $u_i^{-1} = v_i L_i(a_i)$.

	n	k	r	Megjegyzés, példa
Kódnagyobbítás (augmenting)	=	↑	↓	új kódszavak hozzávétele
Kódcsökkenés (expurgating)	=	↓	↑	kódszavak törlése
Kiegészítés/bővítés (extending)	↑	=	↑	új ellenőrző összeg (új oszlop a generátormátrixban)
Kipontozás (puncturing)	↓	=	↓	redundáns koordináták (oszlopok generátormátrixból) törlése
Nyújtás (lengthening)	↑	↑	=	a generátormátrix keretezése (bordering), azaz oszlopok és azonos számú sorok hozzáadása
Rövidítés (shortening)	↓	↓	=	generátormátrixból sorok törlése, majd a 0-oszlopok leahagyása

1. táblázat. Kód módosításai

Bizonyítás. Legyen $c \in \text{GRS}_{n,k}(a, v)$, $d \in \text{GRS}_{n,n-k}(a, u)$. Elég megmutatnunk, hogy merőlegesek. Mivel $c(x)$ foka kisebb, mint k , $d(x)$ foka kisebb, mint $n - k$, ezért $c(x)d(x)$ foka kisebb, mint $n - 1$, azaz az x^{n-1} együtthatója 0. A $c(x)d(x)$ Lagrange-féle interpolációs polinomja

$$c(x)d(x) = \sum_{i=1}^n \frac{L_i(x)}{L_i(a_i)} c(a_i)d(a_i),$$

ezért az x^{n-1} együtthatója

$$\begin{aligned} 0 &= \sum_{i=1}^n \frac{1}{L_i(a_i)} c(a_i)d(a_i) \\ &= \sum_{i=1}^n (v_i c(a_i)) \left(\frac{1}{v_i L_i(a_i)} d(a_i) \right) \\ &= \sum_{i=1}^n (v_i c(a_i))(u_i d(a_i)) = c \cdot d. \end{aligned}$$

9. Kódok konstrukciója kódokból

Egy kód módosítása az n , k vagy r valamelyike értékének rögzítése mellett a következő hat módon lehetséges:

9.1. példa (Általánosított Reed–Solomon-kódok). Kiterjesztéssel, illetve részkódképzéssel származtathatók egymásból az általánosított Reed–Solomon-kódok, ugyanis

$$\text{GRS}_{n,k}(a, v) \geq \text{GRS}_{n,k-1}(a, v).$$

9.2. példa (Résztest részkód). Legyen $\mathbb{F}_q \leq \mathbb{F}_{q^m}$ két test, és legyen \mathcal{C} egy \mathbb{F}_{q^m} fölötti lineáris kód. Ekkor a \mathcal{C} kód \mathbb{F}_q fölötti szavai részkódot alkotnak.

9.3. feladat. Igazoljuk, hogy egy d kódtávolságú kód t törléses hibát és e hibát tud javítani, ha $t + 2e + 1 \leq d$.

9.4. példa (Kódbővítés jellemzése). Legyen \mathcal{C} egy $[n, k]_q$ kód. \mathcal{C} minden egy koordinátával való kódbővítése megkapható úgy, hogy választunk egy $g \notin \mathcal{C}^\perp$ vektort (vagy ami ezzel ekvivalens: egy $\mathcal{C}_0 \leq \mathcal{C}$ lineáris $[n, k-1]_q$ kódot, hogy $g \in \mathcal{C}^\perp$), és minden c kódszóhoz hozzáadjuk a $g \cdot c$ skalárt $(n+1)$ -edik koordinátaként. Ha G_0 a \mathcal{C}_0 generátormátrixa, akkor a kiegészített kód generátormátrixa

$$\left[\begin{array}{c|c} G_0 & 0 \\ \hline c' & g \cdot c' \end{array} \right]$$

ahol $c' \in \mathcal{C} \setminus \mathcal{C}_0$ egy kódszó. Ugyanehhez a kódbővítéshez jutunk, ha g -t bármely másik $g + \mathcal{C}^\perp$ vektorral helyettesítjük.

9.5. példa (Hamming-kód rövidítése). A $[7, 4, 3]$ Hamming-kód egy $[5, 2, 3]$ -kóddá rövidíthető, ha a szisztematikus generátormátrixból töröljük az első két sort és oszlopot:

$$\left[\begin{array}{cccccc} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right] \Rightarrow \left[\begin{array}{cccc} 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right].$$

E kód szavai: 00000, 10110, 01111, 11001. Hasonlóképp, ha az $[n, k]$ paraméterű kód generátormátrixa $[I|A]$, akkor annak első i sorát és oszlopát törölve egy $[n-i, k-i]$ kód generátormátrixát kapjuk.

9.6. feladat. Határozzuk meg a $\text{GRS}_{n,k}(a, v)$ kód rövidítésével egy $\text{GRS}_{n-1, k-1}(b, u)$ kódot kapunk. Fejezzük ki a b és u vektorokat a és v segítségével.

9.1. Kaszkád kód

Tekintsük az \mathbb{F}_q és a \mathbb{F}_{q^m} testeket, és legyen $\{e_1, e_2, \dots, e_m\}$ egy bázisa \mathbb{F}_{q^m} -nek, mint egy \mathbb{F}_q feletti vektortérnek. A következő jelölést használjuk:

$$\varphi: \mathbb{F}_{q^m} \rightarrow \mathbb{F}_q^m; c = c_1 e_1 + \dots + c_m e_m \mapsto \varphi(c) = \hat{c} = (c_1, \dots, c_m)$$

9.7. definíció (Kaszkád kód). Legyen \mathcal{C} egy $[n, k, d]_{q^m}$ -kód, \mathcal{C}' pedig egy $[N, K, D]_q$ -kód. Jelölje $\hat{\mathcal{C}}$ azt az \mathbb{F}_q feletti kódot, melyben a kK -hosszú üzenetszegmenst K -hosszú szegmensekre osztjuk, ezeket \mathcal{C}' -beli kódszavaknak tekintjük, majd φ^{-1} -zel \mathcal{C} -beli jelekké konvertáljuk, e k -hosszú üzenetet kódoljuk, az n -hosszú kódszóból φ egy nK -hosszú üzenetet ad, melyet \mathcal{C}' -ben kódolva egy nN -kódszót kapunk.

9.8. állítás. $A \hat{\mathcal{C}}$ egy $[nN, kK, \geq dD]$ -kód.

9.9. definíció. Egy $[n, k, d]_{q^m}$ paraméterű \mathcal{C} kód **kiterjesztésen** (expansion) olyan $\hat{\mathcal{C}}$ kaszkád kódot értünk, melyben \mathcal{C}' egyszerűen az $[m, m, 1]_q$ kód.

E kódban tehát egyszerűen a \mathcal{C} szavainak minden c jelét \hat{c} -re cseréljük. E kód paraméterei $[nm, km, \geq d]$. Bár ebben a definícióban sem látszik, a kódkiterjesztés \mathcal{C} -n kívül a φ leképezéstől is függ.

9.10. definíció. Egy hibát f -hosszú **csomós hibának** (burst) hívunk, ha a hibavektorban legfölbbebb f egymás melletti nem nulla jel hibás. Például 0001101101000000 egy 7-hosszú (8-, 9-... 16-hosszú) csomós hiba.

9.11. állítás. Ha C képes f -hosszú csomós hibát javítani, akkor \hat{C} ki tud javítani bármely $(f - 1)m + 1$ csomós hibát.

9.12. feladat. Az úrtávközlésben, tömegtárolásban használt egyik népszerű Reed–Solomon kód egy \mathbb{F}_{2^8} fölötti GRS_{255,223}($a, 1$)-kód, ahol a koordinátái a test összes nem nulla elemét kiadják, 1 pedig itt a csupa egyesből álló vektor. Hány hibát és hány csomós hibát tud javítani?

Megoldás. A kiterjesztett bináris kód tehát $8 \cdot 255 = 2040$ -hosszú, $8 \cdot 223 = 1784$ -dimenziós kód. E Reed–Solomon-kód 16-hibajavító, mivel MDS-kód, és így kódtávolsága $d = 255 - 223 + 1 = 33$. Eszerint $(16 - 1)8 + 1 = 121$ csomós hibát is tud javítani. \square

9.2. Kódok szorzata

9.13. definíció. Legyen C_1 egy $[n_1, k_1, d_1]$ -kód C_2 egy $[n_2, k_2, d_2]$ -kód egy \mathbb{F} test fölött. A két kód szorzatán azt a $C_1 \times C_2$ -vel jelölt kódot értjük, melynek kódszavai olyan $n_1 \times n_2$ méretű mátrixok, ahol az oszlopvektorok C_1 , a sorvektorok a C_2 kódhoz tartoznak.

Ilyen kód könnyen készíthető. Legyen mindkét kód szisztematikus. Az üzenetszegmens legyen a kódmátrix bal felső $k_1 \times k_2$ -es részmatrixa. Az oszlopokat kiegészítjük a C_1 , a sorokat a C_2 ellenőrző szegmenseivel, majd a mátrix jobb alsó blokkját valamelyik előbb kiszámolt ellenőrző szegmens ellenőrző szegmenseivel. Ha a generátormátrixok $[I|A_1]$, illetve $[I|A_2]$, akkor az M üzenetnek tartozó kódmátrix:

$$\left[\begin{array}{c|c} M & MA_2 \\ \hline A_1^T M & A_1^T MA_2 \end{array} \right]$$

Ebből nyilvánvaló, hogy a jobb alsó sarok kiszámítása bármelyik mellékátlóbeli blokkból számolható.

10. Golay-kódok

Az előzőekben tanult kódkiterjesztő eljárás egyik gyönyörű alkalmazásával jutunk el a Golay-kódokhoz.

Tekintsük az \mathbb{F}_3 és \mathbb{F}_9 testeket, utóbbi elemeit az $x^2 + 1$ polinom szerinti \mathbb{F}_3 fölötti polinomok maradékaival reprezentálva. Jelölje i e polinom egyik gyökét. A természetes megfeleltetés legyen $a = a_0 + a_1 i \mapsto \hat{a} = (a_0, a_1)$. A konjugálás itt a komplexekhez hasonlóan épp az $a_0 + a_1 i \mapsto a_0 - a_1 i$ leképezés.

Legyen A egy unitér mátrix ($A\bar{A}^T = I$), és $a \in \mathbb{F}_9$ olyan elem, melyre $a\bar{a} = -1$. Például legyen

$$A = \begin{bmatrix} 1+i & i & i \\ i & 1+i & i \\ i & i & 1+i \end{bmatrix}$$

és $a = 1 - i$. Képezzük azt az \mathbb{F}_9 fölötti kódot, melynek generátormatrixa

$$G = [I|aA] = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & -1 & 1+i & 1+i \\ 0 & 1 & 0 & 1+i & -1 & 1+i \\ 0 & 0 & 1 & 1+i & 1+i & -1 \end{bmatrix}.$$

Könnyen ellenőrizhető, hogy e kód ellenőrző matrixa $H = \bar{G}$, ugyanis $G\bar{G}^T = I + a\bar{a}A\bar{A} = I - I = O$. Egy másik ellenőrző mátrix $[-aA^T|I]$, ahonnan egy másik generátormatrix $[-\bar{a}\bar{A}^T|I]$. Könnyen látható, hogy e C kód minimális távolsága 4: ha volna 3- vagy annál kisebb súlyú kódszó, akkor annak egyik fele legfölbbebb 1-súlyú lenne, akkor az pedig csak a fenti két generátormatrix valamelyike egy sorának konstansszorosa lehet, aminek 4 a súlya. Így ez egy $[6, 3, 4]_3$ -kód, tehát e kód MDS-kód.

10.1. definíció. E C kód \hat{C} kiterjesztését **kiegészített ternér Golay-kódnak** nevezzük. Egy tetszőleges koordináta-helyének kipontozásával kapott kód a **ternér Golay-kód**.

10.2. tétel. A *kiegészített ternér Golay-kód önduális* $[12, 6, 6]_3$ -kód, a *ternér Golay-kód perfekt* $[11, 6, 5]_3$ -kód, az *az 2-hibajavító*.

Bizonyítás. Legyen $c, d \in \mathbb{F}_9^6$ két C -beli kódvektor, koordinátáik $c_j = c'_j + ic''_j$, $d_j = d'_j + id''_j$, tehát

$$\begin{aligned} c \cdot \bar{d} &= (c'_1 + ic''_1, \dots, c'_6 + ic''_6) \cdot (d'_1 + id''_1, \dots, d'_6 + id''_6) \\ &= (c'_1, c''_1, \dots, c'_6, c''_6) \cdot (d'_1, d''_1, \dots, d'_6, d''_6) + zi \\ &= \hat{c} \cdot \hat{d} + zi, \end{aligned}$$

ahol $c'_j, c''_j, d'_j, d''_j, z \in \mathbb{F}_3$. Így ha $c \cdot \bar{d} = 0$, akkor $\hat{c} \cdot \hat{d} = 0$. Ha $d \in C$, akkor $\bar{d} \in \bar{C} = C^\perp$, tehát c és \bar{d} merőlegesek. Ebből következik, hogy a kiegészített Golay-kód önduális $[12, 6]$ -kód. Mivel a 3.19 feladat szerint önduális ternér kód minden kódszava 3-mal osztható. A korábbiak szerint C minimális súlya 4, így \hat{C} minimális súlya legalább 4, másrészt a Singleton-korlát szerint a minimális súly legfölbbebb $12 - 6 + 1 = 7$, ezért \hat{C} minimális súlya csak 6 lehet, tehát a kiegészített Golay-kód önduális $[12, 6, 6]$ -kód.

E kódot kipontozva egy perfekt $[11, 6, 5]$ -kódot kapunk, mert a kód konstrukciójában megadott két generátormatrixból látható, hogy a kiterjesztett kód bármely koordináta-helyét kipontozva lesz legalább egy 5-súlyú kódszó. Ez azt jelenti, hogy e kód 2-hibajavító. A Hamming-korlát e kódra éles, hisz 3^6 darab 2-sugarú gömb épp kiadja a tér 3^{11} pontját:

$$3^6 \left(\sum_{j=0}^2 \binom{11}{j} 2^j \right) = 3^6(1 + 22 + 220) = 3^{11}.$$

Ez bizonyítja a kód perfektségét! \square

A. Függelék: Véges testek

Véges test Ha egy \mathbb{F} testnek véges sok eleme van, **véges testnek** nevezzük. Ekkor létezik egy legkisebb pozitív p egész, hogy p darab 1-es összege 0, ezt a p számot nevezzük a test **karakterisztikájának**. Véges test karakterisztikája prímszám. A test p különböző eleme előáll az 1 ismételt összeadásával: $0, 1, 2 = 1 + 1, \dots, p - 1 = 1 + \dots + 1$. Ezek az elemek az \mathbb{F} test egy résztestét alkotják, mely izomorf a modulo p maradékosztálytesttel, és amelyet a test prímtestének nevezünk, és \mathbb{F}_p -vel jelölünk. \mathbb{F} egyúttal egy \mathbb{F}_p fölötti végesdimenziós vektortér is, így elemeinek száma $q = p^r$ valamilyen pozitív egész r -re. q elemű test izomorfia erejéig csak egy van, ezt \mathbb{F}_q jelöli.

Véges test additív és multiplikatív csoportja \mathbb{F}_q additív csoportja az előbbiek szerint p -csoport (minden elem additív rendje p), a test multiplikatív \mathbb{F}_q^* csoportja $q - 1$ -edrendű ciklikus. Az \mathbb{F}_q^* csoport generátorelemeit, azaz $q - 1$ -edrendű elemeit a test **primitív elemeinek** nevezzük. Ha g egy primitív elem, akkor

$$\mathbb{F}_q = \{0, 1 = g^0, g, g^2, \dots, g^{q-2}\}.$$

Egy $e \in \mathbb{F}_q$ elemet n -edik egységgyöknek nevezünk, ha $e^n = 1$ és **primitív n -edik egységgyöknek**, ha $e^m \neq 1$ semmilyen $m < n$ esetén. \mathbb{F}_q -ban pontosan akkor van primitív n -edik egységgyök, ha $n \mid q - 1$. Egyik ilyen egységgyök $g^{(q-1)/n}$, ahol g primitív elem.

Egy $\alpha \in \mathbb{F}_q$ elem rendje az a legkisebb pozitív n egész, melyre $\alpha^n = 1$. Jele $\text{ord}(\alpha)$.

Az \mathbb{F}_q test bármely α elemére $\text{ord}(\alpha) \mid q - 1$, és ha valamely $m > 0$ egészre $\alpha^m = 1$, akkor $\text{ord}(\alpha) \mid m$. Például ha g jelöli \mathbb{F}_{16} egy primitív elemét, akkor $\alpha = g^6$ rendje 5, mert $\alpha^2 = g^{12}$, $\alpha^3 = g^{6 \cdot 3} = g^3$, $\alpha^4 = g^{24} = g^9$, és végül $\alpha^5 = g^{30} = 1$. E testben másodrendű elem nincs, mert $2 \nmid 15$.

Ha $m \mid q - 1$, akkor az m -edrendű elemek száma \mathbb{F}_q -ban $\varphi(m)$, speciálisan a primitív elemek száma $\varphi(q - 1)$.

Az $\mathbb{F}_q[x]$ polinomgyűrű Az $\mathbb{F}_q[x]$ polinomgyűrű euklideszi gyűrű, mert létezik rajta egy euklideszi norma, azaz egy olyan φ függvény, hogy bármely két $a(x), b(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomhoz van olyan $q(x)$ és $r(x)$ polinom, hogy $a(x) = b(x)q(x) + r(x)$, ahol $\varphi(r(x)) < \varphi(b(x))$. Itt φ a polinom fok. Az $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomot **irreducibilisnek** nevezzük, ha nincs nemtriviális $\mathbb{F}_q[x]$ -beli tényezőkre bontása, azaz nem konstans, és nem bomlik fel alacsonyabb fokú polinomok szorzatára. Minden euklideszi gyűrű, főideálgyűrű, ezért $\mathbb{F}_q[x]$ is, tehát minden ideált egyetlen polinom generál. Az $f(x)$ polinom által generált ideált $(f(x))$ jelöli. Főideálgyűrűkben igaz a számelmélet alaptétele, tehát $\mathbb{F}_q[x]$ minden polinomja skalárszorzótól és sorrendtől eltekintve egyértelműen előáll irreducibilis polinomok szorzataként. Polinom irreducibilitásának eldöntésére vannak hatékony algoritmusok. Az elsőfokú polinom mindig irreduci-

bilis, a másod- és harmadfokú pontosan akkor irreducibilis, ha nincs gyöke.

Euklideszi algoritmus Az $\mathbb{F}_q[x]$ gyűrűben bármely két $a(x), b(x)$ polinomnak egyértelműen létezik az $(a(x), b(x))$ kitüntetett közös osztója, mely az a főpolinom, amely közös osztó, és minden közös osztónak többszöröse. A legnagyobb közös osztó elnevezés is használatos, mivel nincs ennél nagyobb fokú közös osztó. A kitüntetett közös osztó meghatározására az euklideszi algoritmus használható, mellyel azok az $s(x), t(x)$ polinomok is meghatározhatók, melyre

$$a(x)s(x) + b(x)t(x) = (a(x), b(x)).$$

Véges test konstrukciója \mathbb{F}_p a modulo p maradékosztálytest. Legyen

$$a(x) = x^r + a_{r-1}x^{r-1} + \dots + a_1x + a_0 \in \mathbb{F}_p[x].$$

Az $\mathbb{F}_p[x]/(a(x))$ faktorgyűrű (maradékosztály-gyűrű) pontosan akkor test, ha $a(x)$ irreducibilis polinom, és ekkor megegyezik az \mathbb{F}_q testtel, ahol $q = p^r$. Jelölje α az $x + (a(x))$ maradékosztályt. Erre $a(\alpha) = 0$ az $\mathbb{F}_p[x]/(a(x))$ maradékosztálytestben. Így a test elemeit az r -nél kisebb fokú $b_{r-1}\alpha^{r-1} + \dots + b_1\alpha + b_0$ alakú polinomok reprezentálják. Az összeadás köztük a szokásos, a szorzás a polinomszorzat modulo $a(\alpha)$, amit a gyakorlatban az $\alpha^r = -a_{r-1}\alpha^{r-1} - \dots - a_1\alpha - a_0$ helyettesítéssel érhetünk el. Az elemek egy másik reprezentációjában \mathbb{F}_q -t \mathbb{F}_p fölötti r -dimenziós vektortérként kezeljük, melynek bázisa $\{\alpha^{r-1}, \dots, \alpha, 1\}$, és amelyben a $b_{r-1}\alpha^{r-1} + \dots + b_1\alpha + b_0$ polinomot a $b_{r-1} \dots b_1 b_0$ vektorral reprezentáljuk. Test konstrukciójához gyakran választunk **primitív polinomot**, amelynél a fenti α elem rendje $q - 1$, tehát α hatványai kiadják a test nemnulla elemeit. Például $x^3 + x + 1 \in \mathbb{F}_2[x]$ primitív polinom, a vele megkonstruált \mathbb{F}_8 elemei három reprezentációban:

0	0	000
α^0	1	001
α	α	010
α^2	α^2	100
α^3	$\alpha + 1$	011
α^4	$\alpha^2 + \alpha$	110
α^5	$\alpha^2 + \alpha + 1$	111
α^6	$\alpha^2 + 1$	101

A fenti konstrukció tetszőleges \mathbb{F}_q testből kiindulva is elvégezhető, például \mathbb{F}_{16} megkapható az $\mathbb{F}_2[x]/(x^4 + x + 1)$ vagy az $\mathbb{F}_4[x]/(x^2 + x + \beta)$ faktorstruktúrából is, ahol \mathbb{F}_4 pedig az $\mathbb{F}_2[x]/(x^2 + x + 1)$ test.

Résztestek Ha K és L két test, $K \leq L$ és $\alpha_1, \dots, \alpha_k \in L$, akkor $K(\alpha_1, \dots, \alpha_k)$ azt a legszűkebb testet jelöli, mely K -t és az $\alpha_1, \dots, \alpha_k$ elemeket is tartalmazza. Ha pedig egy $f(x) \in K[x]$ polinom összes gyöke L -beli, azaz $f(x) =$

α^i	$\mathbb{F}_2[x]/(x^4 + x + 1)$		$\mathbb{F}_4[x]/(x^2 + x + \beta)$		
	$\mathbb{F}_2(\alpha)$	\mathbb{F}_2^4	$\mathbb{F}_2(\beta)$	$\mathbb{F}_4(\alpha)$	\mathbb{F}_4^2
0	0	0000	0	0	00
α^0	1	0001	1	1	01
α	α	0010		α	10
α^2	α^2	0100		$\alpha + \beta$	1β
α^3	α^3	1000		$\bar{\beta}\alpha + \beta$	$\bar{\beta}\beta$
α^4	$\alpha + 1$	0011		$\alpha + 1$	11
α^5	$\alpha^2 + \alpha$	0110	β	β	0β
α^6	$\alpha^3 + \alpha^2$	1100		$\beta\alpha$	$\beta 0$
α^7	$\alpha^3 + \alpha + 1$	1011		$\beta\alpha + \bar{\beta}$	$\beta\bar{\beta}$
α^8	$\alpha^2 + 1$	0101		$\alpha + \bar{\beta}$	$1\bar{\beta}$
α^9	$\alpha^3 + \alpha$	1010		$\beta\alpha + \beta$	$\beta\beta$
α^{10}	$\alpha^2 + \alpha + 1$	0111	$\beta + 1$	$\bar{\beta}$	$0\bar{\beta}$
α^{11}	$\alpha^3 + \alpha^2 + \alpha$	1110		$\bar{\beta}\alpha$	$\bar{\beta} 0$
α^{12}	$\alpha^3 + \alpha^2 + \alpha + 1$	1111		$\bar{\beta}\alpha + 1$	$\bar{\beta} 1$
α^{13}	$\alpha^3 + \alpha^2 + 1$	1101		$\beta\alpha + 1$	$\beta 1$
α^{14}	$\alpha^3 + 1$	1001		$\bar{\beta}\alpha + \bar{\beta}$	$\bar{\beta}\bar{\beta}$

2. táblázat. \mathbb{F}_{16} elemeinek különböző reprezentációi, ahol α a test egy primitív elemét jelöli.

$c(x - \alpha_1) \dots (x - \alpha_k)$, ahol $\alpha_i \in L$, akkor $K(\alpha_1, \dots, \alpha_k)$ az $f(x)$ polinom **felbontási teste**.

Mivel a test bármely nemnulla a elemére $a^{q-1} = 1$, ezért \mathbb{F}_q elemei mind gyökei az $x^q - x \in \mathbb{F}_p[x]$ polinomnak. Az \mathbb{F}_q ($q = p^r$) test az $x^q - x \in \mathbb{F}_p[x]$ polinom felbontási teste. Ha m pozitív egész, akkor \mathbb{F}_{p^r} -nek pontosan akkor létezik p^m -elemű részteste, ha $m \mid r$. Ez a K résztest egyértelmű, és \mathbb{F}_q azon elemeiből áll, melyek gyökei az $x^{p^m} - x$ polinomnak, azaz $K = \{\beta \mid \beta^{p^m} - \beta = 0\}$. Ha \mathbb{F}_{p^r} -nek α egy primitív eleme, akkor a K test multiplikatív csoportjának α^t egy generátora lesz, ahol $t = (p^r - 1)/(p^m - 1)$. Így $K = \{0, 1, \alpha^t, \alpha^{2t}, \dots, \alpha^{(p^m-2)t}\}$.

Testautomorfizmusok p -karakterisztikájú test bármely két β, γ elemére $(\beta + \gamma)^p = \beta^p + \gamma^p$, ami a binomiális tétellel könnyen igazolható. Mivel $(\beta\gamma)^p = \beta^p\gamma^p$ is fennáll, ezért az $\phi_p : x \mapsto x^p$ leképezés a test egy automorfizmusa. Ezt nevezzük **Frobenius** (vagy **Galois**) **automorfizmusnak**. Az \mathbb{F}_{p^r} test $\text{Gal}(\mathbb{F}_{p^r})$ teljes automorfizmuscsoportja r -elemű ciklikus csoport, melyet ϕ_p generál. Ebből adódik, hogy bármely p -karakterisztikájú testben bármely $m \geq 0$ egészre $(\beta + \gamma)^{p^m} = \beta^{p^m} + \gamma^{p^m}$.

Ha $m \mid r$, és $K \leq \mathbb{F}_{p^r}$ egy p^m -elemű résztest, akkor K a ϕ_p^m leképezés fix elemeiből áll. A K -t fixen hagyó automorfizmusok egy r/m -edrendű ciklikus csoportot alkotnak, melyet ϕ_p^m generál. E csoportot $\text{Gal}(\mathbb{F}_{p^r} : K)$ jelöli.

Konjugált elemek Mivel

$$f(x)^q = \left(\sum_{i=0}^k f_i x^i \right)^q = \sum_{i=0}^k f_i^q x^{iq},$$

ezért ha $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$, akkor $f^q(x) = f(x^q)$. Eszerint ha γ az $f(x)$ egy gyöke \mathbb{F}_q egy testbővítésében, akkor $\gamma^q, \gamma^{q^2}, \gamma^{q^3}, \dots$, is, azaz minden $n \geq 0$ esetén γ^{q^n} is. Ez vezet a következő definícióhoz: ha $\gamma \in \mathbb{F}_{q^k}$, akkor a $\gamma, \gamma^q, \gamma^{q^2}, \gamma^{q^3}, \dots$ elemeket a γ elem \mathbb{F}_q szerinti **konjugáltjainak** nevezzük (ezek közt nyilván csak véges sok különböző van). A γ elemmel konjugált elemek halmazát a γ elemhez tartozó, vagy az általa generált \mathbb{F}_q szerinti **konjugáltosztálynak** nevezzük. Például az \mathbb{F}_{16} test \mathbb{F}_2 szerinti konjugáltosztályai (α az \mathbb{F}_{16} test 2. táblázat szerinti primitív elemét jelöli): $\{0\}, \{1\}, \{\alpha, \alpha^2, \alpha^4, \alpha^8\}, \{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^{12}, \alpha^9\}, \{\alpha^5, \alpha^{10}\}, \{\alpha^7, \alpha^{14}, \alpha^{13}, \alpha^{11}\}$. Az \mathbb{F}_4 szerinti mellékosztályok pedig $\{0\}, \{1\}, \{\alpha^5\}, \{\alpha^{10}\}, \{\alpha, \alpha^4\}, \{\alpha^2, \alpha^8\}, \{\alpha^3, \alpha^{12}\}, \{\alpha^6, \alpha^9\}, \{\alpha^7, \alpha^{13}\}, \{\alpha^{11}, \alpha^{14}\}$.

Azt a legkisebb pozitív d egész számot, melyre $n \mid q^d - 1$, a q **multiplikatív rendjének** nevezzük modulo n . Például a „2 multiplikatív rendje modulo 5” értéke az $5 \nmid 2 - 1, 5 \nmid 2^2 - 1, 5 \nmid 2^3 - 1, 5 \mid 2^4 - 1$ oszthatóságok miatt 4-nek adódik, míg a „4 multiplikatív rendje modulo 5” az $5 \nmid 4 - 1, 5 \mid 4^2 - 1$ oszthatóságok miatt 2.

Ha $\gamma \in \mathbb{F}_{q^k}$ és γ rendje n , valamint d a q multiplikatív rendje modulo n , akkor $\gamma^{q^d} = \gamma$, és a $\gamma, \gamma^q, \gamma^{q^2}, \dots, \gamma^{q^{d-1}}$ számok mind különbözőek. A γ elemet tartalmazó konjugáltosztály mérete tehát q multiplikatív rendje modulo $\text{ord}(\gamma)$. Például \mathbb{F}_{16} -ban az α^3 elem rendje 5, így az öt tartalmazó \mathbb{F}_2 szerinti konjugáltosztály mérete 4, míg az \mathbb{F}_4 szerinti mérete 2.

Minimálpolinom A $\gamma \in \mathbb{F}_{q^k}$ elem \mathbb{F}_q szerinti **minimálpolinomja** az a legkisebb fokú nemnulla $m(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ főpolinom, melynek γ gyöke, azaz melyre $m(\gamma) = 0$. Ilyen polinom mindig létezik, hisz a γ -ban eltűnő nemnulla polinomok halmaza nem üres (pl. $x^{q^k} - x$ benne van). A γ -ban eltűnő polinomok ideált alkotnak $\mathbb{F}_q[x]$ -ben, amely főideál, így egyetlen polinom generálja, a minimálpolinom, mely így egyértelmű. A minimálpolinom legfontosabb tulajdonságai: (1) egyértelmű, (2) minden γ -ban eltűnő polinomnak osztója, (3) irreducibilis, (4) osztója az $x^{q^k} - x$ polinomnak, (5) foka osztója k -nak, (6) $m(x) = \prod_{i=0}^{d-1} (x - \gamma^{q^i})$, vagyis $m(x)$ gyökei pontosan γ konjugáltjai, ahol d a q multiplikatív rendje modulo $\text{ord}(\gamma)$. Tehát minden minimálpolinomnak egy konjugáltosztály elemei a gyökei. A 3. táblázat két kis testre megadja a konjugáltosztályokat és a minimálpolinomokat.

Az $x^{q^k} - 1$ polinom gyökei az $\mathbb{F}_{q^k}^*$ elemei, így e polinom felbomlik a minimálpolinomok szorzatára. Például \mathbb{F}_{16}^* -ra

$$x^{15} - 1 = (x + 1)(x^4 + x + 1)(x^4 + x^3 + x^2 + x + 1) \times (x^2 + x + 1)(x^4 + x^3 + 1)$$

test	konjugáltosztály	minimálpolinom ($m(x)$)
\mathbb{F}_8	$\{0\}$	x
	$\{1\}$	$x + 1$
	$\{\alpha, \alpha^2, \alpha^4\}$	$x^3 + x + 1$
	$\{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^5\}$	$x^3 + x^2 + 1$
\mathbb{F}_{16}	$\{0\}$	x
	$\{1\}$	$x + 1$
	$\{\alpha, \alpha^2, \alpha^4, \alpha^8\}$	$x^4 + x + 1$
	$\{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^{12}, \alpha^9\}$	$x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$
	$\{\alpha^5, \alpha^{10}\}$	$x^2 + x + 1$
$\{\alpha^7, \alpha^{14}, \alpha^{13}, \alpha^{11}\}$	$x^4 + x^3 + 1$	

3. táblázat. \mathbb{F}_8 és \mathbb{F}_{16} minimálpolinomjai a $\prod_{i=0}^{d-1} (x - \alpha^{q^i})$ képlettel a konjugáltosztályokból kiszámolva.